અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

અનામત રાખેલ તારીખ : ૧૭/૦૬/૨૦૨૬

જાહેર કરેલ તારીખ : ૦૮/૦૭/૨૦૨૬

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૭૨૧/૨૦૦૪

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

==

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના
	હા	

==

વિનોદચંદ્ર મણિલાલ પટેલ ગુજરનાર તે તેમના વારસદારો અને કાયદેસરના પ્રતિનિધિઓ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

મૂળચંદભાઈ મણિલાલ પટેલ ગુજરનાર તે તેમના વારસદારો અને કાયદેસરના પ્રતિનિધિઓ મારફતે અને અન્ય

==

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧.૧, ૧.૨, ૧.૩ તરફે દેવ ડી. પટેલ (૮૨૬૪)

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ તરફે ગુજરનાર પક્ષકાર તે કાયદેસરના વારસદારો / પ્રતિનિધિઓ મારફતે

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૨.૧.૧, ૨.૧.૨, ૨.૧.૩, ૨.૨, ૨.૩, ૨.૪ તરફે શ્રી પ્રેમલ આર. જોશી (૧૩૨૭)
પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૬ તરફે સિનિયર વકીલ શ્રી એસ.આઇ. નાણાવટી સાથે શ્રી સંજીવ દવે ફોર નાણાવટી એન્ડ નાણાવટી (૧૯૩૩)
પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧.૨.૧, ૧.૨.૨, ૧.૨.૩ તરફે આર.પી.એ.ડી. (એન) દ્વારા બજવણી થયેલ

==

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧. કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ (ટૂંકમાં 'સીપીસી') ની કલમ ૯૬ હેઠળ વાદીની પહેલથી દાખલ થયેલી આ ફર્સ્ટ અપીલ અમદાવાદ ખાતેની વિદ્વાન સિટી સિવિલ કોર્ટ દ્વારા સિવિલ સ્યુટ નં. ૩૮૭૭/૧૯૮૮ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૯.૧૧.૨૦૦૨ ના ચુકાદા અને હુકમનામાને પડકારે છે, જેના દ્વારા વાદીનો દાવો રદ કરવામાં આવ્યો હતો.

૨. વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાંથી ફલિત થતી હકીકતો નીચે મુજબ વંચાય છે : –

૨.૧. વાદી – વિનોદચંદ્ર મણિલાલ પટેલ, પ્રતિવાદી નં. ૧ – ડૉ. મૂળચંદ મણિલાલ પટેલ, પ્રતિવાદી નં. ૨ – નવીનચંદ્ર મણિલાલ પટેલ, પ્રતિવાદી નં. ૩ – રમેશચંદ્ર મણિલાલ પટેલ, પ્રતિવાદી નં. ૫ – જ્યોતિકાબેન પટેલ અને પ્રતિવાદી નં. ૬ – વિમળાબેન પટેલ ભાઈ–

બહેનો છે. પ્રતિવાદી નં. ૪ – સંતોકબેન મણિલાલ પટેલ માતા છે. ગુજરનાર મણિલાલ પટેલ પક્ષકારોના પિતા હતા. વાદીના જણાવ્યા મુજબ, દાવો પેન્ડિંગ હતો તે દરમિયાન પ્રતિવાદી નં. ૨ – નવીનચંદ્ર અવસાન પામ્યા હતા અને તેમના વારસદાર તરીકે પ્રતિવાદી નં. ૨.૧ થી ૨.૪ હયાત છે જેઓ કાયદેસરના પ્રતિનિધિઓ છે. વાદીના જણાવ્યા મુજબ, દાવાના પક્ષકારો કર્તા ગુજરનાર મણિલાલ ગિરધરભાઇ પટેલની આગેવાની હેઠળના હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબના સભ્યો છે. વાદીનો વધુમાં એવો કેસ છે કે ગુજરનાર મણિલાલ સરકારી કર્મચારી હતા અને નાયબ કલેક્ટરના પદ પરથી નિવૃત્ત થયા હતા. વાદીનો એવો કેસ છે કે તેમના અંગત પગાર ઉપરાંત, ગુજરનારને ચાંદખેડા ગામની સીમમાં આવેલી વડીલોપાર્જિત ખેતીની જમીનમાંથી આવક થતી હતી. વાદીનો એવો પણ કેસ છે કે સદર ખેતીની જમીન અવિભક્ત એચયુએફની વડીલોપાર્જિત મિલકત છે. ગુજરનાર – મણિલાલે વડીલોપાર્જિત મિલકતમાંથી મળેલ આવકમાંથી જંગમ અને સ્થાવર મિલકતો ખરીદી હતી, જેની વિગતો દાવાના પેરા ૧ થી ૬ માં રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

૨.૨. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ખેતીની જમીનની આવકમાંથી જંગમ અને સ્થાવર મિલકતો ખરીદવામાં આવી હોવાથી, તે એચયુએફ મિલકત બને છે અને વાદી એચયુએફના સભ્ય હોવાના નાતે સદર મિલકતોમાં અવિભાજિત હિસ્સો ધરાવે છે. વાદીએ વધુમાં રજૂઆત કરી કે ગુજરનાર મણિલાલે વસિયતનામા દ્વારા વસિયતી નિકાલ કર્યો છે. વધુમાં એવી

રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જોકે, તેમના અવસાનના બાર મહિના પહેલાં, ગુજરનારનું સ્વાસ્થ્ય ગંભીર રીતે કથળી ગયું હતું, જેના પરિણામે સ્મૃતિભ્રંશ થયો હતો. વસિયતનામાના કથિત અમલના સંબંધિત સમયે, ગુજરનાર સાજી માનસિક સ્થિતિમાં ન હતા અને તેમના કૃત્યની પ્રકૃતિ સમજવાની ક્ષમતા ધરાવતા ન હતા.

૨.૩. ગુજરનારની શારીરિક બિમારી અને માનસિક અસ્વસ્થતાનો અયોગ્ય લાભ લઈને, પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૩ એ વસિયતનામું કરાવી લીધું હતું. વાદી જણાવે છે કે સદર વસિયતનામું બનાવટી, ખોટું અને વાદી પર બંધનકર્તા નથી. તેથી, વાદીએ મેટ્સ એન્ડ બાઉન્ડ્સ (માપણી અને સીમાઓ) દ્વારા દાવો વાળી મિલકતોની વહેંચણી મેળવવા અને ગુજરનારના કથિત વસિયતનામાને રદ કરવા અને ગેરમાન્ય ઠેરવવા માટે દાવો દાખલ કર્યો છે.

૩. બજવણી થતાં, પ્રતિવાદી નં. ૧ એ લેખિત નિવેદન દાખલ કરી. વાદીના દાવાનો સંપૂર્ણ ઇનકાર કરવા ઉપરાંત, પ્રતિવાદી નં. ૧ એ દાવો વાળી મિલકત એચયુએફ ધરાવે છે તેવા દરજ્જાનો ઈનકાર કર્યો અને ગુજરનાર મણીભાઈના એચયુએફના અસ્તિત્વનો પણ ઈનકાર કર્યો. કથિત એચયુએફની સંયુક્ત આવક અથવા ભંડોળ મારફતે દાવો વાળી મિલકતો સંપાદિત કરવામાં આવી હતી તેનો ઈનકાર કરવામાં આવ્યો છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે ગુજરનાર મણીભાઈએ સાજી માનસિક સ્થિતિમાં, તારીખ ૦૯.૦૨.૧૯૮૮ ના રોજનું તેમનું છેલ્લું વસિયતનામું

વિધિવત રીતે કર્યું હતું, જેના દ્વારા મિલકતોની વહેંચણી કરવાનો તેમનો ઈરાદો જાહેર કર્યો હતો. તેમના અવસાન પછી, વસિયતી નિકાલ મારફતે તેમના કાયદેસરના વારસદારો વચ્ચે મિલકતોની વહેંચણી કરવામાં આવી હતી. સદર વસિયતનામાની શરતો હેઠળ, વાદીને વિષયવસ્તુ મિલકતમાં આજીવન હિત મળ્યું, પ્રતિવાદી નં. ૫ (જ્યોતિકાબેન) ને તેવી જ રીતે ચોક્કસ હિસ્સાનું આજીવન હિત આપવામાં આવ્યું, જ્યારે બાકીના કાયદેસરના વારસદારો પર સંપૂર્ણ માલિકી હક તબદીલ થયો. પ્રતિવાદી નં. ૧ એ એવા આક્ષેપનો ઈનકાર કર્યો હતો કે સદર વસિયતનામું બનાવટી, ખોટું અથવા અન્યથા શૂન્ય છે. આ કથનોના આધારે, પ્રતિવાદી નં. ૧ એ દાવો રદ કરવા અરજ કરી હતી.

૪. પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા આંક ૬૯ પર લેખિત નિવેદન દાખલ કરીને સમાન બચાવ લેવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે તેઓ પાટીદાર સોસાયટી, અમદાવાદ ખાતે આવેલા બંગલા નં. ૫ ના ગ્રાઉન્ડ ફ્લોરના એકમાત્ર માલિક છે અને પ્રતિવાદી નં. ૩ સદર બંગલાના દરવાજા પાસે આવેલી ખુલ્લી જમીનના સંયુક્ત માલિક હોવાનું ઠરાવેલ છે અને આમ, વાદીને વહેંચણીની દાદ માંગવાનો કોઈ અધિકાર નથી.

૫. પ્રતિવાદી નં. ૩ થી ૬ એ આંક ૨૬ પર સંયુક્ત લેખિત નિવેદન દાખલ કરીને દાવાનો વિરોધ કર્યો હતો, જેમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વાદી દાવો વાળી મિલકતના સંપાદન તરફ કોઈ આવક અથવા ભંડોળ

આપવા માટે નિષ્ફળ રહ્યા હતા. તેઓએ જણાવ્યું હતું કે પાટીદાર સોસાયટી, અમદાવાદ ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫, સંપૂર્ણપણે ગુજરનારની સ્વતંત્ર અને સ્વ–સંપાદિત આવકમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો; વાદી પાસે વહેંચણીની દાદ માંગવા માટે કોઈ કાનૂની અધિકાર કે લોકસ સ્ટેન્ડાઈ નથી. તદુપરાંત, એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે વાદી વર્ષ ૧૯૫૭ થી અલગ રહેતા આવ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વાદીએ ક્યારેય ઘરગથ્થુ અથવા કુટુંબના ખર્ચમાં ફાળો આપ્યો નથી, તેમજ તેમણે કુટુંબ દ્વારા અથવા ગુજરનાર દ્વારા દાવો વાળી મિલકત અથવા અન્ય કોઈ સંપત્તિ ખરીદવા માટે કરવામાં આવેલી કોઈ મિલકત ખરીદીમાં ફાળો આપ્યો નથી.

૫.૧. ઉપરોક્ત કથનોના આધારે, દાવો રદ કરવા રજૂઆત કરવામાં આવે છે.

૬. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે આંક ૩૪ પર મુદ્દા ઘડ્યા, બંને પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા નોંધ્યા અને તેની મૂલવણી કરી, અને બંને પક્ષોની દલીલો સાંભળ્યા પછી તારીખ ૨૯.૧૧.૨૦૦૨ ના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમનામા મારફતે દાવો રદ કરવા મહેરબાની કરી હતી.

૭. સદર રદ કરવાના હુકમથી નારાજ અને અસંતુષ્ટ થઈને, અપીલકર્તા/વાદીએ હાલની ફર્સ્ટ અપીલ દાખલ કરી છે.

૮. અપીલકર્તા–વાદી તરફેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી દેવ પટેલે, સમગ્ર વાદગ્રસ્ત ચુકાદો વાંચીને અને રેકોર્ડ પરના પુરાવાઓનું આ અદાલતને અવલોકન કરાવીને રજૂઆત કરી હતી કે પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા મૌખિક

અને દસ્તાવેજી પુરાવાની મૂલવણી કરવામાં વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે ગંભીર ભૂલ કરી છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે પુરાવાને તેની સંપૂર્ણતામાં અને તેના દર્શનીય મૂલ્ય પર મૂલવવાને બદલે, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે દાવો રદ કરવા માટે તેના અમુક ભાગોને પસંદગીપૂર્વક વાંચ્યા હતા. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે રેકોર્ડ પરના પુરાવા નિર્વિવાદપણે સ્થાપિત કરે છે કે ચાંદખેડા ખાતેની ખેતીની જમીન ગુજરનાર અને તેમના ભાઈ દ્વારા સંયુક્ત રીતે ધારણ કરવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એક કાયદેસરનું કાનૂની અનુમાન લગાવી શકાય છે કે ગુજરનાર, મણીભાઈ, સદર ખેતીની જમીનમાંથી નોંધપાત્ર આવક મેળવતા હતા. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે રેકોર્ડ પરના પુરાવા સ્વર્ગસ્થ મણીભાઈના હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ (એચયુએફ) ના અસ્તિત્વને સાબિત કરે છે. એ પણ રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વાદીએ પર્યાપ્ત એચયુએફ ભંડોળનું અસ્તિત્વ સફળતાપૂર્વક સ્થાપિત કર્યું હોવાથી, કાનૂની અનુમાન ઉપસ્થિત થાય છે કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫ સંયુક્ત એચયુએફ ભંડોળનો ઉપયોગ કરીને સંપાદિત કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે કૈલાશનગર સોસાયટી ખાતે આવેલી સ્થાવર મિલકત, એટલે કે ૪૦૩ ચોરસવાર માપ ધરાવતા સબ-પ્લોટ નં. ૨૧૮-૩ ને લગતા આંક ૭૬ પર રજૂ કરવામાં આવેલા વહેંચણી કરારના પુરાવાકીય મૂલ્યની મૂલવણી કરવામાં વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ નિષ્ફળ ગઈ છે. સદર વહેંચણી કરાર મૂળચંદ

મણિલાલ પટેલ, મણિલાલ ગિરધરદાસ પટેલ, વિનોદચંદ્ર પટેલ, નવીનચંદ્ર પટેલ અને રમેશચંદ્ર પટેલ વચ્ચેનો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આંક ૭૬ માં એવી અસંદિગ્ધ બાબતો છે જે જાહેર કરે છે કે પક્ષકારો એચયુએફના સભ્યો છે અને સંયુક્ત મિલકતો ધરાવે છે. તદુપરાંત, તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કૈલાશનગરની મિલકત પ્રહલાદભાઈ સાથે પિતા મણીભાઈ દ્વારા સંયુક્ત એચયુએફ ભંડોળમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આંક ૭૫ પર પી.ડબલ્યુ.-૧ (ડૉ. મૂળચંદભાઈ) એ, પોતાની ઊલટતપાસ દરમિયાન, સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્યું હતું કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫ કૈલાશનગર સોસાયટી ખાતેની સ્થાવર મિલકતની સમાન પદ્ધતિથી સંપાદિત કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, રેકોર્ડ પરના પુરાવા ધ્યાને લેતાં, તે સૂચવે છે કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫ સંયુક્ત એચયુએફ મિલકત બને છે, જેથી વાદી અવિભાજિત મિલકતમાંથી પોતાના હિસ્સાની વહેંચણી અને અલગ કબજા માટેના હુકમનામા માટે હકદાર બને છે.

૮.૧. અપીલકર્તા-વાદી તરફેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી દેવ પટેલે હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ (એચયુએફ) ન્યુક્લિયસ મિલકતના સિદ્ધાંતના સંબંધમાં, અપ્પલાસ્વામી વિ. સૂર્યનારાયણમૂર્તિ [એ.આઇ.આર. ૧૯૪૭ પી.સી. ૧૮૯] ના કેસમાં પ્રિવી કાઉન્સિલના પાયાના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી હતી કે વાદી સિવાય,

ગુજરનારના અન્ય તમામ કાયદેસરના વારસદારોને સ્વર્ગસ્થ મણીભાઈના કથિત વસિયતનામા હેઠળ હિસ્સો મળ્યો છે. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે વસિયતનામાની શરતોમાં વાદીને વસિયતી નિકાલમાંથી શા માટે બાકાત રાખવામાં આવ્યા હતા તેનું કોઈ વ્યાજબીપણું સ્પષ્ટ કરવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળતા મળી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કુદરતી વારસદારને વંચિત રાખવાથી જોકે માત્ર તેટલાથી જ વસિયતનામું અમાન્ય બનતું નથી પરંતુ આવા વારસાથી વંચિત રાખવા માટે કોઈ નોંધાયેલા કારણના અભાવે તેના અમલની આસપાસ શંકાસ્પદ સંજોગો ઊભા થાય છે. આ દલીલ માટે, તેમણે શ્રીમતી જસવંત કૌર વિ. શ્રીમતી અમૃત કૌર [૧૯૭૭ (૧) એસ.સી.સી. ૩૬૦] ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે, જેના દ્વારા, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે એચ. વેંકટાચલા આયંગર વિ. બી.એન. થિમ્મલજમ્મા [૧૯૫૯ સપ્લી. (૧) એસ.સી.આર. ૪૨૬] ના કેસમાં અગાઉના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો હતો જેને ગુરદયાલ સિંહ (ગુજરનાર) તે કાયદેસરના વારસદાર મારફતે વિ. જાગીર કૌર (ગુજરનાર) [૨૦૨૫ (૦) આઇ.એન.એસ.સી. ૮૬૬] ના કેસમાં તાજેતરના ચુકાદામાં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો છે.

૮.૨. ઉપરોક્ત રજૂઆતો ધ્યાને લેતાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી હતી કે આ અદાલત અપીલ મંજૂર કરે અને વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમનામું કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરે અને વાદી દ્વારા માંગવામાં

આવેલી દાદ મંજૂર કરવા મહેરબાની કરે.

૯. તેનાથી વિપરીત, સામાવાળા તરફેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી સંજીવ દવે દ્વારા સહાયિત વિદ્વાન સિનિયર વકીલ શ્રી એસ.આઇ. નાણાવટી વાદગ્રસ્ત ચુકાદાને સમર્થન આપે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વાદીએ, બચાવપક્ષના સાક્ષીની ઊલટતપાસ દરમિયાન, એવું સૂચન મૂક્યું હતું કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતે આવેલા બંગલા નં. ૫ માં આવેલી સ્થાવર મિલકત ગુજરનારની સ્વ–સંપાદિત મિલકત છે. ઊલટતપાસમાં એક સૂચન દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ વાદી તરફનો આ સ્વીકાર એ દર્શાવવા માટે પૂરતો છે કે વાદી પાસે કોઈ કેસ નથી. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, પ્લીડિંગ્સ સિવાય, પાટીદાર સોસાયટી ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫ સંયુક્ત કુટુંબના ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો અથવા તે હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ ની મિલકત છે તે સાબિત કરવા માટે વાદી કોઈ સહાયક દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સંયુક્ત કુટુંબનું માત્ર અસ્તિત્વ એવું અનુમાન કરતું નથી કે કર્તા દ્વારા ખરીદવામાં આવેલી મિલકત એચયુએફ મિલકત બને છે; આવી મિલકત ખરીદનારની અંગત મિલકત હોઈ શકે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની હોવાનો દાવો કરનાર વ્યક્તિ પર એ સાબિત કરવાનો ભારે બોજ છે કે સ્વ–સંપાદિત મિલકત એચયુએફમાં ભેળવી દેવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે હાલના કેસમાં, વાદી પોતાનો બોજ અદા કરવામાં નિષ્ફળ

ગયા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જોકે પ્રતિવાદીએ નીચેની અદાલત સમક્ષ વસિયતનામા હેઠળ કોઈ અધિકારનો દાવો કર્યો ન હતો, પરંતુ તેઓએ આંક ૮૫ પર શાખિત સાક્ષીનો પુરાવો રજૂ કરીને ગુજરનાર દ્વારા સાજી અને સમર્થ માનસિક સ્થિતિમાં કરવામાં આવેલું છેલ્લું વસિયતનામું હોવાનું સાબિત કર્યું છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે રેકોર્ડ પરના આ પુરાવા સામે, વસિયતનામું શંકાસ્પદ સંજોગોથી ઘેરાયેલું છે અથવા તે શંકાસ્પદ છે તે સાબિત કરવા માટે વાદીએ કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અપીલકર્તા દ્વારા ગુરદયાલ સિંહ (ઉપર મુજબ) માં આધાર રાખવામાં આવેલ ચુકાદો તેમની પોતાની રજૂઆતોથી વિરુદ્ધ ચાલે છે, કારણ કે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે તેમાં ઠરાવ્યું છે કે કુદરતી વારસદારને માત્ર વંચિત રાખવાથી વસિયતનામું અમાન્ય બનતું નથી. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અપીલકર્તા–વાદી વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ પોતાનો કેસ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે, અને રેકોર્ડ પર એવી કોઈ સામગ્રી નથી જે આ અદાલતને અલગ દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવા માટે ફરજ પાડે.

૯.૧. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના આધારે, અપીલ રદ કરવા રજૂઆત કરવામાં આવે છે.

૧૦. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની પરસ્પર વિરોધી રજૂઆતો ધ્યાને લેતાં, આ અપીલમાં વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે શું વાદીએ સફળતાપૂર્વક સાબિત કર્યું છે કે દાવો વાળી મિલકતો સંયુક્ત હિન્દુ

કુટુંબની મિલકત છે?, જો સદર પ્રશ્ન હકારાત્મક રીતે સાબિત થાય, તો શું વાદી સાબિત કરે છે કે ગુજરનાર મણીભાઈને વસિયતી નિકાલ દ્વારા મિલકતનો નિકાલ કરવાનો કોઈ અધિકાર ન હતો? એવો પ્રશ્ન પણ ઉપસ્થિત થાય છે કે શું પ્રતિવાદી સાબિત કરે છે કે ગુજરનારનું કથિત વસિયતનામું છેલ્લું વસિયતનામું છે અને સાજી સમર્થ માનસિક સ્થિતિમાં કરવામાં આવ્યું હતું?

૧૧. બંને પક્ષોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા અને રેકોર્ડ અને કાર્યવાહીનું પણ અવલોકન કર્યું.

૧૨. રજૂઆતો પરથી, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે આંક ૩૪ પર નીચે મુજબના મુદ્દા ઘડ્યા છે :-

"(૧) શું વાદી સાબિત કરે છે કે દાવો વાળી મિલકતો વાદી અને પ્રતિવાદીઓની સંયુક્ત માલિકીની મિલકતો છે અને તેમાં તેમનો અવિભાજિત હિસ્સો છે?

(૨) શું પ્રતિવાદીઓ સાબિત કરે છે કે ગુજરનાર મણીભાઈ પટેલે પોતાની તંદુરસ્ત અને સમર્થ મનોસ્થિતિમાં તારીખ ૦૯/૦૨/૧૯૮૮ ના રોજ વસિયતનામું કર્યું હતું અને પોતાની ઈચ્છા મુજબ પોતાના વારસદારો વચ્ચે મિલકતોની વહેંચણી કરી હતી?

(૩) શું વાદી દાવો વાળી મિલકતોની વહેંચણી અને માપણી

તેમજ સીમાઓ દ્વારા પોતાના અવિભાજિત હિસ્સાનો કબજો મેળવવા માટે હકદાર છે?

(૪) શું વાદી માંગવામાં આવેલ જાહેરાત મેળવવા માટે હકદાર છે?

(૫) શો હુકમ અને હુકમનામું ?"

૧૩. મુદ્દા નં. ૧, ૩ અને ૪ નો ઉત્તર નકારમાં આપવામાં આવ્યો છે, જ્યારે મુદ્દા નં. ૨ નો ઉત્તર હકારમાં આપવામાં આવ્યો છે અને તે અનુસાર, દાવો રદ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૪. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ પ્રથમ મુદ્દો પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદ સાથે સંબંધિત છે. વાદી એવો દાવો કરે છે કે પાટીદાર સોસાયટીના બંગલા નં. ૫ અને કૈલાશનગર, અમદાવાદના પ્લોટનો સમાવેશ કરતી દાવો વાળી મિલકતો સંયુક્ત એચયુએફ મિલકત છે, જેમાં સદર મિલકતમાં તેમનો અવિભાજિત હિસ્સો છે. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે વાદીના પિતાએ વર્ષ ૧૯૫૪ માં પોતાના નામે આ મિલકતો પોતાના અંગત પગાર ઉપરાંત ખેતીની જમીનમાંથી મળતી પોતાની આવકનો ઉપયોગ કરીને ખરીદી હતી. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે વડીલોપાર્જિત મિલકત એટલે કે ખેતીમાંથી મળેલી આવક સંયુક્ત કુટુંબનું ન્યુક્લિયસ સ્થાપિત કરે છે અને આવા ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવેલી સ્થાવર મિલકત ટાઇટલને ધ્યાનમાં લીધા વિના એચયુએફ મિલકતનું સ્વરૂપ જાળવી રાખે છે.

૧૫. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે પેરા ૧૭ થી ૨૫ માં મુદ્દા નં. ૧ નો નિર્ણય કર્યો હતો.

તારણનો સુસંગત અંશ નીચે મુજબ છે :–

"૧૭. મુદ્દો નં. ૧: વાદી એવો કેસ લઈને આવ્યા છે કે દાવો વાળી મિલકતો સંયુક્ત માલિકીની મિલકતો છે અને સદર મિલકતોમાં તેમનો અવિભાજિત હિસ્સો છે અને વાદીનો એવો કેસ હોવા છતાં કે ગુજરનાર મણીભાઈએ જંગમ મિલકતો પણ સંપાદિત કરી હતી અને જેનું વર્ણન દાવા અરજી આંક ૧ માં અને દાવા સાથે જોડેલ પરિશિષ્ટમાં પણ આપવામાં આવ્યું છે, પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા પરથી એવું જણાય છે કે જંગમ મિલકતો અંગે કોઈ વિગતો આપવામાં આવી નથી, વહેંચણી માત્ર બે સ્થાવર મિલકતો પૂરતી જ છે, એટલે કે (૧) પાટીદાર સોસાયટી, એલિસબ્રિજ, અમદાવાદ ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫; અને (૨) કૈલાશનગર, નવરંગપુરા, અમદાવાદનો પ્લોટ.

૧૮. વાદી વિનોદ મણીભાઈ પટેલે પોતાની જુબાની આંક ૬૩ માં જણાવેલ છે કે પાટીદાર સોસાયટી, એલિસબ્રિજ ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫ વર્ષ ૧૯૫૪ માં રૂ. ૧૪,૨૫૦–૦૦ ના અવેજથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને તે અવેજ ચાંદખેડા ગામની સીમમાં આવેલી ખેતીની જમીનની આવકમાંથી ચૂકવવામાં આવ્યો હતો અને જે ગુજરનાર મણીલાલ ગિરધરભાઈ પટેલ અને તેમના ભાઈ અથવા ભાઈઓ વચ્ચે આશરે ૧૮–૧–૧૯૪૯ ના રોજ વહેંચાઈ હતી અને ખેતીની જમીનોની વહેંચણી પછી, તેમના ગુજરનાર

પિતા તેમના હિસ્સે આવેલી જમીનોમાંથી સ્વતંત્ર રીતે આવક મેળવતા હતા અને તે આવક વાર્ષિક રૂ. ૪,૦૦૦–૦૦ હતી અને તેમણે એવું પણ જણાવ્યું છે કે કૈલાશનગરમાં આવેલો પ્લોટ પણ ખેતીની આવકમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેમના માત્ર મૌખિક શબ્દો સિવાય, ઉપર જણાવેલ મિલકતો ખેતીની આવકમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી તેવું તેમનું કહેવું સમર્થન આપવા માટે રેકોર્ડ પર કંઈ નથી અને છેલ્લે પોતાની જુબાનીના પેરા–૭ માં તેમણે સ્વીકાર્યું છે કે (તે ગુજરાતીમાં છે, વધુ સારી સમજ માટે, તેનું અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરેલ છે) :–

"જમીનોમાંથી મળેલ આવક દર્શાવવા માટે મારી પાસે કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવા નથી."

અને તે જ પેરામાં તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું છે કે (તે ગુજરાતીમાં છે, વધુ સારી સમજ માટે, તેનું અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરેલ છે):–

"બંગલા માટેના નાણાં ખેતીની આવકમાંથી ચૂકવવામાં આવ્યા હતા તે દર્શાવવા માટે કોઈ લેખિત પુરાવો નથી."

અને તેથી, વાદીના તે માત્ર નિવેદનને ધ્યાને લેતાં, એવું કહી શકાય નહીં કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતે આવેલો બંગલો ખેતીની આવકમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને તેનાથી વિપરીત, ગુજરનાર મણીભાઈ પટેલ દ્વારા તારીખ ૦૯/૦૨/૧૯૮૮ ના રોજ કરવામાં આવેલા વસિયતનામા આંક ૮૫ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે

પાટીદાર સોસાયટી ખાતેનો બંગલો તેમની સ્વ–સંપાદિત મિલકત હતી અને મુદ્દા નં. ૨ પર મારું તારણ આપતી વખતે હું દર્શાવીશ કે ગુજરનારે પોતાની સાજી સમર્થ માનસિક સ્થિતિમાં તે બંગલો તેમના અન્ય વારસદારોને આપ્યો હતો અને તે તારીખે વિવાદ બિલકુલ ચિત્રમાં ન હતો અને તેથી, વાદી એ દર્શાવવામાં કે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતે આવેલો બંગલો નં. ૫ ખેતીની આવકમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને એ પણ નોંધી શકાય છે કે દાવા અરજી આંક ૧ માં એવો કેસ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતેનો બંગલો તેમના ગુજરનાર પિતાના પગાર, ખેતીની જમીનોના વેચાણ, ખેતીની આવક અને વાદીએ પોતાની આવકમાંથી તેમના ગુજરનાર પિતાને ચૂકવેલી રકમમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને પુરાવા નોંધતી વખતે તે કેસ છોડી દેવામાં આવ્યો છે અને એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે પાટીદાર સોસાયટી ખાતેનો બંગલો ખેતીની આવકમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને જ્યારે તે બાબતે તેમની ઊલટતપાસ કરવામાં આવી, ત્યારે તેમણે સ્વીકાર્યું છે કે (તે ગુજરાતીમાં છે, વધુ સારી સમજ માટે, તેનું અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરેલ છે): –

"મેં મારા પિતાને રકમ ચૂકવી છે તે દર્શાવતા પુરાવા મારી પાસે છે, પરંતુ આ દાવામાં તે રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી."

૧૯. હવે કૈલાશનગરના પ્લોટના સંબંધમાં પણ, વાદીનો એવો કેસ છે કે સદર મિલકત પણ ખેતીની આવકમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી. એટલું નોંધવું પૂરતું છે કે તારીખ ૮–૧૦–૧૯૬૯ ના લખાણ આંક ૭૬ દ્વારા વાદીએ સદર મિલકતમાંનો પોતાનો હક, હિત જતો કરેલ છે અને વાદી હવે તે મિલકતના સંબંધમાં વહેંચણી માંગવા માટે હકદાર નથી અને તેમનું એવું કહેવું નથી કે તારીખ ૮–૧૦–૧૯૬૯ ના આંક ૭૬ પર તેમની સહી નથી.

૨૦. વાદી તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી જી.કે. પટેલે આંક ૭૫ પર નોંધાયેલ પ્રતિવાદી નં. ૧ એટલે કે મૂળચંદભાઈ પટેલની જુબાની તરફ મારું ધ્યાન દોર્યું અને એવી દલીલ કરી કે સાક્ષીએ અસંદિગ્ધ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે કે (પેરા–૫ આંક ૭૫) (તે ગુજરાતીમાં છે, વધુ સારી સમજ માટે, તેનું અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરેલ છે)" –

એ વાત સાચી છે કે મારા પિતાએ કૈલાશનગર કો–ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટીમાં જે રીતે પ્લોટ ખરીદ્યો હતો તે જ રીતે તેમણે પાટીદાર સોસાયટીમાં બંગલો ખરીદ્યો હતો."

પરંતુ સાક્ષીની જુબાની સમગ્રપણે વાંચવી જરૂરી છે અને અહીં–તહીંથી એક વાક્ય પકડીને, એવું કહી શકાય નહીં કે તે કથન પર આધાર રાખીને વાદીનો કેસ સાબિત થાય છે.

૨૧. વાદી તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી જી.કે. પટેલે કે.વી.

નારાયણસ્વામી ઐયર વિ. કે.વી. રામકૃષ્ણ ઐયર, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૨૮૦ ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો અને તેના પર આધાર રાખ્યો, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:–

"જ્યાં વાસ્તવમાં કોઈ ચોક્કસ મિલકતના સંપાદનની તારીખે તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે પર્યાપ્ત ભંડોળ હોય, ત્યારે તે સંયુક્ત કુટુંબના કોઈપણ સભ્યના નામે રહેલી મિલકત કુટુંબના ભંડોળમાંથી સંપાદિત કરવામાં આવી હોવાનું અને તેથી અન્યથા દર્શાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતનો ભાગ બનવાનું અનુમાન થવું જોઈએ."

પરંતુ હાલના કેસમાં પ્રશ્ન એ છે કે શું વાદી દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યું છે અથવા રેકોર્ડ પર એવો કોઈ રજમાત્ર પુરાવો છે જે દર્શાવે કે દાવો વાળી મિલકતો ખેતીમાંથી સંપાદિત કરવામાં આવી હતી અને અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ, વાદીએ પોતે સ્વીકાર્યું છે કે ખેતીમાંથી થતી આવક દર્શાવવા માટે તેમની પાસે કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવો નથી અને તે સ્વીકારને ધ્યાને લેતાં, એવું અનુમાન કરી શકાય નહીં કે બંગલો ખરીદવા માટેનો અવેજ ખેતીની આવકમાંથી ચૂકવવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, રજૂ કરવામાં આવેલો ચુકાદો વાદીના કેસને કોઈ સહાય કરતો નથી.

૨૨. વાદી તરફેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી જી.કે. પટેલે ત્યારબાદ મંગલ

સિંહ વિ. હરકેશ, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ અલ્હાબાદ ૪૨ ના કેસમાં નામદાર અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો અને તેના પર આધાર રાખ્યો, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:–

"સામાન્ય નિયમ જે મિતાક્ષરા અને દાયભાગ બંને માટે સામાન્ય છે તે એવો જણાય છે કે સંપાદન કરનાર સભ્ય પોતે પોતાના સ્વ–સંપાદિત ભંડોળમાંથી ગમે તેટલો ફાળો આપે, જો તે મિલકત સંપાદિત કરવામાં સંયુક્ત અથવા વડીલોપાર્જિત મિલકતના કોઈપણ ભાગની મદદ લે છે, ભલે તે મદદ ગમે તેટલી નાની હોય, તો આ રીતે સંપાદિત મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને તે સ્વ–સંપાદન હોવાનો દાવો કરી શકાતો નથી. તેના ફાળાનું પ્રમાણ અથવા કુટુંબના ભંડોળનું પ્રમાણ અપ્રસ્તુત છે. જો કુટુંબની મિલકતમાંથી કોઈ મદદ લેવામાં આવે તો તે સ્વ–સંપાદિત મિલકતને કુટુંબની મિલકત બનાવવા માટે પૂરતી છે."

પરંતુ હાલના કેસમાં સૌથી મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે શું વાદી દ્વારા (તેમના મૌખિક શબ્દો સિવાય) સાબિત કરવામાં આવ્યું છે કે દાવો વાળી મિલકતો સંપાદિત કરવા માટે ખેતીની આવકની મદદ લેવામાં આવી હતી અને પુનરાવર્તનના ભોગે પણ એવું કહી શકાય કે તેમણે ખૂબ જ નિખાલસતાથી સ્વીકાર્યું છે કે તેમની પાસે તે દર્શાવવા માટે કંઈ નથી અથવા ખેતીમાંથી થતી આવક દર્શાવવા

માટે તેમની પાસે કોઈ પુરાવો નથી અને બીજું, તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું છે કે બંગલો ખરીદવા માટેનો અવેજ ખેતીની આવકમાંથી ચૂકવવામાં આવ્યો હતો તે દર્શાવવા માટે તેમની પાસે કોઈ પુરાવો નથી અને એ બાબત ધ્યાને લેવી જોઈએ કે સંયુક્ત કુટુંબના કિસ્સામાં માત્ર ન્યુક્લિયસનું અસ્તિત્વ તેના વિવિધ સભ્યોના કબજામાં રહેલી તમામ મિલકતો સંયુક્ત છે તેવું અનુમાન કરવા માટે પૂરતું નથી. અનુમાન માત્ર ત્યારે જ ઉપસ્થિત થાય છે જો ન્યુક્લિયસ નોંધપાત્ર હોય અને એવું હોય કે તેનું ઉત્પાદન પ્રશ્નવાળી મિલકત સંપાદિત કરવા માટે જરૂરી નાણાં સંપૂર્ણપણે અથવા કોઈપણ સંજોગોમાં નોંધપાત્ર ભાગ પૂરો પાડી શકે.

૨૩. વાદી તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી જી.કે. પટેલે ત્યારબાદ હતલપ્પા ગિરી હલપ્પા બેતગેરી વિ. આર. યેલપ્પાગૌડા પાટીલ, એ.આઇ.આર. ૧૯૫૩ એસ.સી. ૯૦૦ ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો અને તેના પર આધાર રાખ્યો, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:–

"જ્યાં સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબના મેનેજરે પોતાના નામે અમુક મિલકતો સંપાદિત કરી હોય અને સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતનું પર્યાપ્ત ન્યુક્લિયસ હોય જેમાંથી તે મિલકતો સંપાદિત કરવામાં આવી હોઈ શકે અને તે મિલકતો સિવાય મેનેજર પાસે આવકનો અન્ય કોઈ સ્ત્રોત ન હોય, ત્યારે એવું અનુમાન ઉપસ્થિત થાય છે કે સંપાદિત

મિલકતો સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતો હતી. જ્યાં સુધી તે અનુમાનનું ખંડન કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે માન્ય રહેવું જોઈએ."

પરંતુ સૌ પ્રથમ, એ બાબત નોંધી શકાય કે વાદીના માત્ર મૌખિક શબ્દો સિવાય, ખેતીમાંથી પર્યાપ્ત આવક અથવા ન્યુક્લિયસ હતું તેવું દર્શાવવા માટે રેકોર્ડ પર કંઈ નથી અને રેકોર્ડ પરથી જણાય છે કે વર્ષ ૧૯૪૯ સુધી ખેતીની આવક વાદીના ગુજરનાર પિતા અને તેમના ભાઈ વચ્ચે વહેંચાઈ હતી અને બંગલો વર્ષ ૧૯૫૪ માં ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને આપણા કેસમાં સૌથી મહત્વની હકીકત એ હતી કે વાદીના ગુજરનાર પિતા સરકારી કર્મચારી હતા અને નાયબ કલેક્ટર તરીકે નિવૃત્ત થયા હતા અને તેથી, એવું કહી શકાય નહીં કે તેમની પાસે આવકના અન્ય કોઈ સ્ત્રોત ન હતા અને તેથી, રજૂ કરવામાં આવેલો ચુકાદો વાદીના કેસ માટે કોઈ ઉપયોગી નથી.

૨૪. વાદી તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી જી.કે. પટેલે ત્યારબાદ ગવાલા અંકમ્મા વિ. ગવાલા મહાલક્ષ્મી, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ ઓરિસ્સા ૧૬૦ ના કેસમાં નોંધાયેલા નામદાર ઓરિસ્સા હાઈકોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો અને તેના પર આધાર રાખ્યો, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:–

"હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબની મિલકતની વહેંચણી માટેના દાવામાં તેને સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત સાબિત કરવાનો પ્રારંભિક બોજ

વાદી પર છે, વાદી એ દર્શાવીને આવો પ્રારંભિક બોજ સફળતાપૂર્વક અદા કરી શકે છે કે દાવો વાળી મિલકતો ખરીદવા માટે સંયુક્ત કુટુંબ પાસે ન્યુક્લિયસ હતું અને જ્યાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હોય કે પ્રતિવાદીનો એકમાત્ર વ્યવસાય તેમની વડીલોપાર્જિત કુટુંબની જમીનોની ખેતી કરવાનો હતો અને વડીલોપાર્જિત જમીનો સિવાય સંબંધિત તારીખ સુધી તેમની પાસે આવકનો અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર સ્ત્રોત ન હતો, ત્યારે વિવાદિત ખરીદેલી જમીનો સ્વ-સંપાદિત હતી તે સાબિત કરવાનો બોજ પ્રતિવાદી પર જશે."

પરંતુ આપણા કેસમાં, વારંવાર કહ્યા મુજબ, વાદી એ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે ખેતીમાંથી પર્યાપ્ત આવક થતી હતી અને બીજું, તેઓ એ સાબિત કરવામાં પણ નિષ્ફળ ગયા છે કે બંગલો ખરીદવા માટેનો અવેજ ખેતીની આવકમાંથી ચૂકવવામાં આવ્યો હતો અને વાદીના ગુજરનાર પિતા સરકારી કર્મચારી અને નાયબ કલેક્ટર હતા અને વાદીના પિતા અને તેમના પિતા વચ્ચે ખેતીની જમીનોની વહેંચણી (૧૯૪૯) થઈ ત્યાં સુધી ખેતીની જમીનોનું સંચાલન વાદીના કાકા દ્વારા કરવામાં આવતું હતું અને ત્યારપછી પણ જમીનનું સંચાલન કોણ કરતું હતું અને મેળવેલી આવક વગેરે દર્શાવવા માટે રેકોર્ડ પર કોઈ પુરાવો નથી અને વાસ્તવમાં વાદી તે સંબંધમાં તેમજ સિંચાઈ માટે કોઈ સુવિધા હતી કે કેમ અને

ગુજરનાર વર્ષમાં ત્રણ પાક લેતા હતા કે કેમ વગેરે બાબતો પર પુરાવા રજૂ કરવા માટે બંધાયેલા હતા અને આ પુરાવાના અભાવે ખેતીમાંથી વાર્ષિક રૂ. ૪,૦૦૦-૦૦ ની આવક થતી હતી તેવું તેમનું નિવેદન સાચા સંસ્કરણ તરીકે સ્વીકારી શકાય નહીં.

૨૫. મારા ઉપરોક્ત કારણોસર, વાદી એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે દાવો વાળી મિલકતો પક્ષકારોની સંયુક્ત માલિકીની છે અને સદર મિલકતોમાં તેમનો અવિભાજિત હિસ્સો છે અને તેથી મુદ્દા નં. ૧ નો ઉત્તર તે મુજબ નકારમાં આપવામાં આવે છે."

૧૬. વાદીના દાવાને નકારવા માટે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટના ઉપરોક્ત તારણની તપાસ કરવા આગળ વધતાં પહેલાં, હું ડી.એસ. લક્ષ્મૈયા વિ. એલ. બાલાસુબ્રમણ્યમ [(૨૦૦૩) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૧૦] ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવા માંગુ છું, જેના દ્વારા, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે એવા ચોક્કસ તારણ સાથે સંયુક્ત કુટુંબના અસ્તિત્વને કારણે મિલકત એચયુએફની હોવાનું અનુમાન કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો કે મિલકત સંયુક્ત હોવાનું સાબિત કરવાનો બોજ જે વ્યક્તિ તેમ દાવો કરે છે તેના પર રહે છે. સુસંગત પેરા ૧૮ નીચે મુજબ વંચાય છે :-

"૧૮. કાનૂની સિદ્ધાંત, તેથી, એવો છે કે માત્ર સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબના અસ્તિત્વના કારણે જ મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત હોવાનું કોઈ અનુમાન નથી. જે વ્યક્તિ દાવો કરે છે તેણે સાબિત

કરવું પડશે કે મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત છે. જો, જોકે, આવો દાવો કરનાર વ્યક્તિ સાબિત કરે છે કે એવું ન્યુક્લિયસ હતું જેની મદદથી સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત સંપાદિત કરી શકાતી હતી, તો મિલકત સંયુક્ત હોવાનું અનુમાન થશે અને જે વ્યક્તિ તેને સ્વ–સંપાદિત મિલકત હોવાનો દાવો કરે છે તેના પર એ સાબિત કરવાનો બોજ જશે કે તેણે પોતાના ભંડોળમાંથી મિલકત ખરીદી હતી અને ઉપલબ્ધ સંયુક્ત કુટુંબના ન્યુક્લિયસમાંથી નહીં."

૧૭. ગુરદિયાલ સિંહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આપેલા ચુકાદાનો યોગ્ય સંદર્ભ આપી શકાય છે, જેમાં પેરા ૧૦ થી ૧૮ માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે અગાઉના ચુકાદાઓની હારમાળાનો સંદર્ભ આપ્યો હતો અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :–

"૧૦. તેનાથી વિપરીત, વિદ્વાન સિનિયર વકીલ શ્રી અરુણ ભારદ્વાજે રજૂઆત કરી હતી કે પ્રથમ સામાવાળા માયા સિંહના કાયદેસર પરણેલા પત્ની હતા. દંપતી વચ્ચેના સંબંધો સારા હતા જે પ્રથમ સામાવાળાની જુબાની પરથી સાબિત થાય છે કે તેઓ માયા સિંહના અવસાન સુધી તેમની સાથે રહેતા હતા. ટ્રાયલ કોર્ટે આ પુરાવાને નજરઅંદાજ કર્યો હતો અને એવા વિકૃત તારણ પર આવી હતી કે તેમણે માયા સિંહની સેવા કરી ન હતી. જ્યારે દંપતી વચ્ચે સંબંધો સારા હતા, ત્યારે અપીલકર્તાએ માયા સિંહના પત્ની તરીકે પ્રથમ સામાવાળાના દરજ્જાનો વિવાદ કર્યો હતો.

વસિયતનામામાં પ્રથમ સામાવાળાના નામનો ઉલ્લેખ ન હોવો અને તેમને વારસામાંથી બાકાત રાખવાના કારણોનો ઉલ્લેખ ન હોવાને અપીલકર્તાના આ દુષિત ઈરાદાના દ્રષ્ટિકોણથી જોવું જોઈએ. પ્રથમ સામાવાળાને માત્ર વારસામાંથી બાકાત રાખવાનો જ નહીં પરંતુ તેમના પત્ની તરીકેના દરજ્જાનો જ ઈનકાર કરવાનો તેમનો પ્રયાસ વસિયતનામામાં પત્ની તરીકેના તેમના દરજ્જાના લોપમાં સ્પષ્ટપણે જણાય છે. આ દ્રષ્ટિકોણથી જોતાં, વસિયતનામાનું વલણ અપીલકર્તાના છૂપા અવાજ અને ઈરાદાને દર્શાવે છે અને વસિયતકર્તાના મુક્ત સ્વસ્થ મનને નહીં. નીચેની અદાલતોએ સાચા કાનૂની સિદ્ધાંતો લાગુ કરવામાં ભૂલ કરી હતી અને ભૂલભરેલી રીતે ઠરાવ્યું હતું કે આ શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિએ વસિયતનામાને દૂષિત કર્યું નથી.

વસિયતનામાની સાબિતી: કાનૂની સિદ્ધાંતો

૧૧. ઈન્ડિયન સક્સેશન એક્ટ, ૧૯૨૫ ની કલમ ૬૩ અને ઈન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૮ ની જરૂરિયાતોને આધીન રહીને વસિયતનામું અન્ય કોઈપણ દસ્તાવેજની જેમ સાબિત કરવું પડે છે, એટલે કે સાક્ષી તરીકે સહી કરનાર સાક્ષીઓમાંથી ઓછામાં ઓછા એકની તપાસ કરવી. જોકે, અન્ય દસ્તાવેજોથી વિપરીત, જ્યારે કોઈ વસિયતનામું રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેના બનાવનાર જીવિત વ્યક્તિઓની દુનિયામાં હોતા

નથી. આ બાબત અદાલત પર એ સુનિશ્ચિત કરવાની ગંભીર ફરજ લાદે છે કે શું રજૂ કરવામાં આવેલ વસિયતનામું યોગ્ય રીતે સાબિત થયું હતું. રજૂ કરનાર પર માત્ર યોગ્ય અમલવારી સાબિત કરવાનો જ નહીં પરંતુ અદાલતના મનમાંથી તે તમામ શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિઓને દૂર કરવાનો પણ બોજ રહે છે જે વસિયતકર્તાના મુક્ત સ્વસ્થ મન પર શંકા ઉપજાવે છે. માત્ર ત્યારે જ જ્યારે રજૂ કરનાર શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિઓને દૂર કરે છે અને અદાલતના અંતરાત્માને સંતોષે છે કે વસિયતકર્તાએ કોઈ દબાણ કે અયોગ્ય લાગવગ વિના પોતાની મુક્ત મરજીથી વસિયતનામા નો યોગ્ય અમલ કર્યો હતો, ત્યારે જ વસિયતનામું સાચા તરીકે સ્વીકારવામાં આવશે. શ્રીમતી જસવંત કૌર વિ. શ્રીમતી અમૃત કૌર અને અન્ય ૨ ના કેસમાં, આ અદાલતે એચ. વેંકટાચલા આયંગર વિ. બી.એન. થિમ્માજમ્મા અને અન્ય ૩ નો સંદર્ભ આપીને વસિયતનામાની સાબિતી સંબંધિત સિદ્ધાંતોની ગણતરી કરી હતી:

"૧. સામાન્ય રીતે કહીએ તો, વસિયતનામું અન્ય કોઈપણ દસ્તાવેજની જેમ જ સાબિત કરવું પડે છે, જેમાં લાગુ કરવામાં આવનારી કસોટી આવી બાબતોમાં શાણા મનના સંતોષની સામાન્ય કસોટી છે. અન્ય દસ્તાવેજોની સાબિતીના કેસની જેમ જ, વસિયતનામાની સાબિતીના કેસમાં પણ ગાણિતિક ચોકસાઈ સાથેની સાબિતીનો આગ્રહ રાખી શકાય નહીં.

૨. સક્સેશન એક્ટની કલમ ૬૩ માં વસિયતનામું શાખિત હોવું જરૂરી હોવાથી, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૮ દ્વારા નિર્ધારિત મુજબ, જ્યાં સુધી તેના અમલને સાબિત કરવાના હેતુ માટે ઓછામાં ઓછા એક શાખિત સાક્ષીને બોલાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેનો પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરી શકાતો નથી, જો કોઈ શાખિત સાક્ષી જીવિત હોય, અને અદાલતની કાર્યવાહીને આધીન હોય અને પુરાવો આપવા સક્ષમ હોય.

૩. અન્ય દસ્તાવેજોથી વિપરીત, વસિયતનામું વસિયતકર્તાના મૃત્યુ પછી અમલમાં આવે છે અને તેથી જે સંજોગોમાં વસિયતનામાનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો તે અંગે જુબાની આપવા માટે વસિયતનામાના નિર્માતા ક્યારેય ઉપલબ્ધ હોતા નથી. આ પાસું એ પ્રશ્નના નિર્ણયમાં ગંભીરતાનું તત્વ લાવે છે કે શું રજૂ કરાયેલ દસ્તાવેજ વસિયતકર્તાનું છેલ્લું વસિયતનામું સાબિત થાય છે કે નહીં. સામાન્ય રીતે, રજૂ કરનાર પર રહેલો બોજ વસિયતનામું બનાવવા પાછળની આવશ્યક હકીકતોની સાબિતી પર અદા થયેલો માની શકાય છે.

૪. જે કેસોમાં વસિયતનામાનો અમલ શંકાસ્પદ સંજોગોથી ઘેરાયેલો હોય તે કેસો એક અલગ સ્થાને ઊભા રહે છે. ધ્રૂજતી સહી, નબળું મન, મિલકતની અયોગ્ય અને અન્યાયી વહેંચણી, રજૂ કરનાર પોતે વસિયતનામું બનાવવામાં અગ્રણી ભાગ લેવો કે

જેના હેઠળ તેને નોંધપાત્ર લાભ મળે છે અને તેવા અન્ય સંજોગો વસિયતનામાના અમલ અંગે શંકા પેદા કરે છે. તે શંકા રજૂ કરનારના માત્ર એવા નિવેદનથી દૂર થઈ શકતી નથી કે વસિયતનામા પર વસિયતકર્તાની સહી છે અથવા વસિયતકર્તા જ્યારે વસિયતનામું બનાવવામાં આવ્યું ત્યારે સ્વસ્થ અને સમજશક્તિ ધરાવતી મનની અને યાદશક્તિની સ્થિતિમાં હતા, અથવા વસિયતકર્તાના પત્ની અને બાળકો જેવા કે જેઓ સામાન્ય રીતે તેમની મિલકતમાં તેમનો યોગ્ય હિસ્સો મેળવતા હોય તેમને બાકાત રાખવામાં આવ્યા હતા કારણ કે વસિયતકર્તા પાસે તેમને બાકાત રાખવા માટે પોતાના અંગત કારણો હોઈ શકે છે. શંકાસ્પદ સંજોગોની હાજરી પ્રારંભિક બોજને વધુ ભારે બનાવે છે અને તેથી, જે કેસોમાં વસિયતનામાના અમલ સાથે સંકળાયેલા સંજોગો અદાલતની શંકા જગાડે છે, તે કેસોમાં દસ્તાવેજને વસિયતકર્તાના છેલ્લા વસિયતનામા તરીકે સ્વીકારવામાં આવે તે પહેલાં રજૂ કરનારે તમામ વાજબી શંકાઓ દૂર કરવી જ જોઈએ.

૫. જે વસિયતનામાનો અમલ શંકાસ્પદ સંજોગોથી ઘેરાયેલો હોય તેવા વસિયતનામાના સંબંધમાં જ ન્યાયિક અંતરાત્માના સંતોષની કસોટી વિકસાવવામાં આવી છે. તે કસોટી એ વાત પર ભાર મૂકે છે કે અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલો દસ્તાવેજ વસિયતકર્તાનું છેલ્લું વસિયતનામું છે કે કેમ તે પ્રશ્ન નક્કી કરવામાં, અદાલતે એક

ગંભીર પ્રશ્ન નક્કી કરવાનો હોય છે અને શંકાસ્પદ સંજોગોના કારણે અદાલત સંપૂર્ણપણે સંતુષ્ટ થવી જોઈએ કે વસિયતનામું વસિયતકર્તા દ્વારા કાયદેસર રીતે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યું છે.

૬. જો કોઈ કેવિએટર વસિયતનામાના અમલના સંબંધમાં છેતરપિંડી, અયોગ્ય લાગવગ, દબાણ વગેરેનો આક્ષેપ કરે છે, તો આવી દલીલો તેના દ્વારા સાબિત થવી જોઈએ, પરંતુ આવી દલીલોની ગેરહાજરીમાં પણ, વસિયતનામાના અમલની આસપાસના સંજોગો જ એવી શંકા પેદા કરી શકે છે કે શું વસિયતકર્તા પોતાની મુક્ત મરજીથી કામ કરી રહ્યા હતા. અને ત્યારબાદ આ બાબતમાં તમામ વાજબી શંકાઓને દૂર કરવી એ રજૂ કરનારના પ્રારંભિક બોજનો એક ભાગ છે."

અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું :

"૯. જે કેસોમાં વસિયતનામાનો અમલ શંકામાં ઘેરાયેલો હોય, તેની સાબિતી વાદી અને પ્રતિવાદી વચ્ચેનો એક સરળ વિવાદ રહેતી નથી. સામાન્ય રીતે જે પક્ષકારો વચ્ચેની કાર્યવાહી હોય છે તે આવા કેસોમાં અદાલતના અંતરાત્માની બાબત બની જાય છે અને પછી વિચારણા માટે ઉદ્‌ભવતો સાચો પ્રશ્ન એ છે કે શું વસિયતનામું રજૂ કરનાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ પુરાવો અદાલતના અંતરાત્માને સંતોષવા માટે એવો છે કે વસિયતનામું વસિયતકર્તા દ્વારા યોગ્ય રીતે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું. જ્યાં

સુધી વસિયતનામું રજૂ કરનાર પક્ષકાર વસિયતનામું બનાવવા સાથે સંકળાયેલા શંકાસ્પદ સંજોગોની પ્રતીતિકારક અને ખાતરીપૂર્વકની સમજૂતી ન આપે ત્યાં સુધી આવો સંતોષ મેળવવો અશક્ય છે."

૧૨. તેવી જ રીતે રામ પ્યારી વિ. ભગવંત અને અન્ય ૪ ના કેસમાં આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જ્યારે શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં હોય, ત્યારે અદાલતોએ માત્ર વસિયતનામાના યોગ્ય અમલથી દોરવાઈ જવું જોઈએ નહીં:

"૩. .... કમનસીબે કોઈપણ અદાલતે આ બાબતો પર કોઈ ધ્યાન આપ્યું ન હતું કદાચ કારણ કે તેઓ માત્ર યોગ્ય અમલથી દોરવાઈ ગયા હતા જ્યારે આ અદાલતે વેંકટાચલૈયા કેસ [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૪૪૩ : ૧૯૫૯ સપ્લી. ૧ એસ.સી.આર. ૪૨૬] માં ઠરાવ્યું હતું કે, સહીની સાબિતી જાણકારી વિશે અનુમાન ઉપજાવે છે પરંતુ શંકાસ્પદ સંજોગોનું અસ્તિત્વ તેનું ખંડન કરે છે..............."

૧૩. તેમાં કોઈ વિવાદ નથી કે જ્યારે શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિઓ અસ્તિત્વમાં હોય અને અદાલતના સંતોષ મુજબ તેનું નિરાકરણ કરવામાં આવ્યું ન હોય, ત્યારે માત્ર સહીઓ યોગ્ય રીતે સાબિત થઈ હોવાથી અને વસિયતનામું નોંધાયેલું હોવાથી વસિયતનામું સાચું છે તેવું ઠરાવવામાં અદાલત વાજબી ગણાશે નહીં પ.

વસિયતનામાને દૂષિત કરતી 'શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિઓ' નક્કી કરવાના માપદંડો.

૧૪. આ બાબત આપણને આગામી મુદ્દા પર લાવે છે એટલે કે મિલકતની વ્યવસ્થાને દૂષિત કરી શકે તેવા શંકાસ્પદ સંજોગો કયા છે. ઈન્દુ બાલા બોઝ અને અન્ય વિ. મનિન્દ્ર ચંદ્ર બોઝ અને અન્ય ૬ ના કેસમાં અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે દરેક સંજોગો એ "શંકાસ્પદ" સંજોગો નથી.

"૮. કહેવાની જરૂર નથી કે દરેક સંજોગો "શંકાસ્પદ" સંજોગો નથી. કોઈ સંજોગો ત્યારે "શંકાસ્પદ" બને છે જ્યારે તે સામાન્ય ન હોય અથવા સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં સામાન્ય રીતે અપેક્ષિત ન હોય અથવા સામાન્ય વ્યક્તિ પાસેથી અપેક્ષિત ન હોય."

અદાલતે હેમ્સ વિ. હિન્કસન ૭ માં પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા શંકાસ્પદ સંજોગોની સ્પષ્ટતા નીચે મુજબ ટાંકી હતી:

"૧૭.............. જ્યાં વસિયતનામું શંકાથી ઘેરાયેલું હોય, ત્યાં નિયમો વાજબી સંશયવાદની ભલામણ કરે છે, અવિશ્વાસમાં હઠીલા આગ્રહની નહીં. તેઓ ન્યાયાધીશ પાસેથી, ગંભીર શંકાના સંજોગોમાં પણ, દ્રઢ અને અપ્રવેશી અવિશ્વાસની માંગ કરતા નથી. તેમણે ક્યારેય સત્ય તરફ પોતાનું મન બંધ કરવાની જરૂર હોતી નથી."

પીપીકે ગોપાલન નામ્બિયાર વિ. પીપીકે બાલકૃષ્ણન નામ્બિયાર

અને અન્ય ૮ માં ફરીથી પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો કે શંકાસ્પદ લક્ષણો શંકાશીલ મનની માત્ર કલ્પનાઓ ન હોવી જોઈએ.

"૫.............. તે સર્વવિદિત છે કે વસિયતનામું સાબિત કરવું અને તમામ શંકાસ્પદ લક્ષણોને દૂર કરવા એ વસિયતનામું રજૂ કરનારની ફરજ છે. પરંતુ વાસ્તવિક, સુસંગત અને માન્ય શંકાસ્પદ લક્ષણો હોવા જોઈએ અને શંકાશીલ મનની કલ્પના નહીં."

૧૫. આ દ્રષ્ટિકોણથી, આપણે એ તપાસવાની જરૂર છે કે શું હાઇકોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટ અને એપેલેટ કોર્ટના સમવર્તી તારણોને ઉલટાવીને અને શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિઓના અસ્તિત્વને કારણે વસિયતનામું દૂષિત થયું હોવાનું ઠરાવવામાં વાજબીપણું દાખવ્યું હતું.

ટ્રાયલ કોર્ટના તારણો ટ્રાયલ કોર્ટે આ મુદ્દાને નીચે મુજબ હાથ ધર્યો હતો:

"ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, પ્રતિવાદી નં. ૧ ગુજરનાર માયા સિંહના વિધવા છે. શ્રીમતી ભાગ્યવતી જૈનના કેસ (ઉપર મુજબ) માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વારસામાંથી કાયદેસરના વારસદારને બાકાત રાખવું એ અન્ય સંજોગો સાથે શંકાસ્પદ સંજોગો પૈકીનો એક હોઈ શકે છે પરંતુ તે પોતે જ વસિયતનામા વિરુદ્ધ અનુમાન ઉપજાવવા માટે પૂરતો આધાર નથી. સ્વીકાર્ય રીતે, પ્રતિવાદી નં.

૧, જે માયા સિંહના વિધવા છે, તેમને વારસામાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ તરીકે ઉપસ્થિત થયેલા પ્રતિવાદી નં. ૧ જાગીર કૌરનું નિવેદન નીચે મુજબ વંચાય છે: "મારા લગ્ન માયા સિંહ સાથે થયા હતા, હું તેમના મૃત્યુ સુધી માયા સિંહ સાથે તેમની પત્ની તરીકે રહી હતી. અમે ગુરપાલ સિંહને અમારા દત્તક પુત્ર તરીકે લીધા હતા. તે મારી બહેનનો પુત્ર છે. દત્તક લેતી વખતે ગોળ વહેંચવામાં આવ્યો હતો. માયા સિંહ નોકરીમાં હતા અને હું પેન્શન મેળવું છું. અમે દાવો વાળી જમીનનો કબજો ધરાવીએ છીએ. માયા સિંહે મને વાદીની તરફેણમાં વસિયતનામું કર્યું હોવાનું ક્યારેય કહ્યું ન હતું. તેઓ વાદી સાથે બોલવાના સંબંધમાં ન હતા. હું માયા સિંહના મકાનમાં રહું છું".

જાગીર કૌરે ક્યાંય પણ એવું જણાવ્યું નથી કે તેમણે માયા સિંહના જીવનકાળ દરમિયાન તેમની સેવા કરી હતી. કે વસિયતનામું કરવામાં આવ્યું તે દિવસે એટલે કે તારીખ ૧૬.૫.૯૧ ના રોજ તેઓ ખરેખર માયા સિંહ સાથે રહેતા હતા. માયા સિંહના અંતિમ સંસ્કાર તેમણે કર્યા હતા કે કેમ તે અંગે તેઓ ફરીથી મૌન છે. આ સંજોગોમાં જો માયા સિંહે વસિયતનામામાં તેમના વિશે કોઈ ઉલ્લેખ ન કર્યો હોય તો વાદી દ્વારા તે સમજાવવાની જરૂર નથી. અર્જુન સિંહ અને નિરંજન સિંહે નિવેદન આપ્યું છે કે અંતિમ સંસ્કાર પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા કરવામાં આવ્યા હતા તેમાં કોઈ શંકા નથી. પરંતુ તેમના

નિવેદનો પ્રતિવાદી નં. ૧ ના નિવેદનને સમર્થન આપવા માટે છે અને જ્યારે પ્રતિવાદી નં. ૧ પોતે માયા સિંહને આપવામાં આવેલી સેવા વિશે મૌન છે, ત્યારે અર્જુન સિંહ અને નિરંજન સિંહનું નિવેદન એ સાબિત કરતું નથી કે માયા સિંહની ખરેખર સેવા કરવામાં આવી હતી અને તેઓ પ્રતિવાદી નં. ૧ સાથે રહેતા હતા. ઉપર જણાવ્યા મુજબ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓ સુરિન્દર કુમાર અને ચનન સિંહ કે જેમણે માયા સિંહ દ્વારા વસિયતનામાનો યોગ્ય અમલ સાબિત કર્યો હતો તેમની વિરુદ્ધ કશું નથી અને જો વિધવાને વંચિત રાખવામાં આવ્યા હોય, તો આ એકમાત્ર કારણસર વસિયતનામાને ફગાવી શકાય નહીં."

પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટના તારણો

પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવીને ટ્રાયલ કોર્ટના તારણોને માન્ય રાખ્યા હતા:

"ન્યાયિક ચુકાદાઓની આ હારમાળા પરથી એ બાબતમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે કાયદેસરના વારસદારને માત્ર બાકાત રાખવું અથવા વસિયતી વ્યવસ્થામાં આવા કાયદેસરના વારસદારના નામનો માત્ર ઉલ્લેખ ન કરવો, તે પોતે જ વસિયતનામાને અમાન્ય બનાવતું નથી. વસિયતનામાનું કાળજીપૂર્વકનું અવલોકન દર્શાવે છે કે તેના પર વસિયતકર્તા માયા સિંહ (ગુજરનાર) ની અંગ્રેજીમાં સહીઓ હોવાનું જણાય છે. પક્ષકારોનો આ સ્વીકૃત કેસ છે કે માયા

સિંહ લશ્કરમાં હવાલદાર તરીકે સેવા આપતા હતા અને લશ્કરી સેવામાંથી નિવૃત્ત થયા હતા જેનો અર્થ એ થાય છે કે તેઓ એક શિક્ષિત વ્યક્તિ હતા. વિવાદિત વસિયતનામું એક નોંધાયેલ દસ્તાવેજ છે જેના પર વસિયતકર્તાની અથવા શાખિત સાક્ષીઓની સહીઓને જાગીર કૌર દ્વારા પડકારવામાં આવી નથી. જો માયા સિંહ વસિયતનામું કરવા માટે કોઈ માનસિક અક્ષમતાથી પીડાતા હોય તેવો કોઈ પુરાવો રેકોર્ડ પર નથી. જાગીર કૌરનું લેખિત નિવેદન એ હકીકત અંગે તદ્દન મૌન છે કે માયા સિંહ સ્વસ્થ મનની સ્થિતિમાં ન હતા. તેમણે એવો આક્ષેપ કર્યો છે કે ગુજરનાર માયા સિંહ તેમના મૃત્યુ પહેલાં છેલ્લા ૧૦ થી વધુ મહિનાથી લકવાથી પીડાતા હતા. જો તેમ માની પણ લેવામાં આવે, તો પણ તેમની સારવાર કરવામાં આવી હોત. તેમની સારવાર અંગેના પુરાવા જાગીર કૌર દ્વારા રજૂ કરી શકાયા હોત. તેઓ લકવાગ્રસ્ત હતા તે અંગેનો કોઈ પુરાવો નથી, પુરાવાના અભાવે આ દલીલ બિનસાબિત રહે છે. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ તરીકે ઉપસ્થિત થયેલા જાગીર કૌરે પોતાની ઉલટતપાસમાં જણાવ્યું હતું કે માયા સિંહે તેમની તરફેણમાં વસિયતનામું કર્યું હતું. તેમણે પોતાના લેખિત નિવેદનમાં આ વાત મૂકી નથી કે તેઓ જ જાણે તેવા કારણોસર તેને રેકોર્ડ પર રજૂ પણ કર્યું નથી. તેથી, એવો પ્રતિકૂળ નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય છે કે ગુજરનાર માયા સિંહ દ્વારા તેમની

તરફેણમાં કોઈ માન્ય વસિયતનામું કરવામાં આવ્યું ન હતું. વધુમાં, પ્રતિવાદી જાગીર કૌર તરફથી એવો કોઈ આક્ષેપ નથી કે આંક પી. ૧ વાળા વસિયતનામાના હાંસિયાના સાક્ષીઓ અથવા જેમના દ્વારા તેની નોંધણી કરવામાં આવી હતી તે સબ રજિસ્ટ્રાર વસિયતનામાના લાભાર્થી ગુરદિયાલ સિંહ સાથે મળેલા હતા. એ હકીકત નિર્વિવાદ છે કે જાગીર કૌર તેમના વિધવા હોવાના કારણે માયા સિંહનું પેન્શન મેળવી રહ્યા છે. આંક પી. ૭, એ તારીખ ૨૯.૯.૧૯૯૪ ના હુકમની પ્રમાણિત નકલ છે જે કમિશનર (અપીલ્સ) જલંધર ડિવિઝન દ્વારા આપવામાં આવી હોવાનું જણાય છે. તેના સમાપન પેરામાં, એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે અરજદારે (ગુરદિયાલ સિંહનો સંદર્ભ આપતાં) સમજાવ્યું છે કે સામાવાળા નં. ૧ ને (જાગીર કૌરનો સંદર્ભ આપતાં) ગુજરનાર (માયા સિંહ) દ્વારા છોડવામાં આવેલી સમગ્ર રકમ આપવામાં આવી હતી અને તેઓ પેન્શન મેળવવા માટે પણ હકદાર હતા. બની શકે કે પેન્શન અને અન્ય ડિપોઝિટના એડજસ્ટમેન્ટના કારણે, માયા સિંહે જાગીર કૌરને વસિયતનામામાં તેમના હિસ્સાથી વંચિત રાખ્યા હોય અને તે માટે તેમણે વિવાદિત વસિયતનામામાં તેમનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય ન માન્યો હોય."

હાઈકોર્ટના તારણો

હાઈકોર્ટે આ તારણોને ઉલટાવી દીધા હતા અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું

હતું:

"વસિયતનામું કરતી વખતે, પોતાના પત્ની સંબંધે વસિયત કરનારનું સંપૂર્ણ મૌન, વસિયતનામાને એક શંકાસ્પદ દસ્તાવેજ બનાવે છે અને એવા નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે તે વસિયત કરનાર દ્વારા પોતાના મુક્ત સ્વસ્થ મનથી કરવામાં આવ્યું ન હતું. બલ્કે તે એવા નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે વસિયતનામું રજૂ કરનારે પોતાની તરફેણમાં વસિયતનામું કરવા માટે વસિયત કરનાર પર પ્રભાવ પાડ્યો હોઈ શકે છે. આ સંજોગોમાં, નીચેની અદાલતોએ તારીખ ૧૬.૫.૧૯૯૧ નું વસિયતનામું એક સાચો દસ્તાવેજ હોવાનું ઠરાવવામાં ભૂલ કરી હતી."

વિશ્લેષણ

૧૬. અમે સભાન છીએ કે કુદરતી વારસદારને બાકાત રાખવું, તે પોતે જ, શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિ સમાન ન હોઈ શકે કારણ કે વસિયતનામાના અમલ પાછળનો સમગ્ર વિંચાર વારસાના સામાન્ય ક્રમમા દખલ કરવાનો છે. ૯ જોકે, **રા**મ પ્યારી (ઉપર મુજબ) માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે શાણપણ કુદરતી વારસદારોને વારસાના લાભથી વંચિત રાખવા માટેના કારણની માંગ કરે છે અને તેની ગેરહાજરી, જોકે તમામ કેસોમાં વસિયતનામાને અમાન્ય બનાવતી નથી, પરંતુ મિલકતની વ્યવસ્થાને શંકાથી ઘેરી લે છે કારણ કે તે વસિયતકર્તાના મનનો

એવો કોઈ અણસાર આપતી નથી કે જેનાથી અદાલત એ નક્કી કરી શકે કે મિલકતની વ્યવસ્થા એક સ્વૈચ્છિક કૃત્ય હતું. ૧૦

૧૭. લીલા રાજગોપાલ વિ. કમલા મેનન કોચરન ૧૧ માં યોગ્ય રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે વસિયતનામામાં અસામાન્ય લક્ષણો દેખાય અથવા તેના અમલની આસપાસ અકુદરતી સંજોગો હોય, ત્યારે અદાલતે વસિયતનામાનો સ્વીકાર કરતાં પહેલાં બારીક તપાસ કરવી જોઈએ અને અસામાન્ય સંજોગોનું એકંદર મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ. અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"૧૩. વસિયતનામામાં અમુક લક્ષણો હોઈ શકે છે અને તે અમુક એવા સંજોગોમાં અમલમાં મુકાયેલ હોઈ શકે છે જે કંઈક અંશે અકુદરતી જણાય. વસિયતનામામાં દેખાતા આવા અસામાન્ય લક્ષણો અથવા તેના અમલ સાથે સંકળાયેલા અકુદરતી સંજોગો ચોક્કસપણે તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તે પહેલાં બારીક તપાસને વાજબી ઠેરવશે. આવી તપાસના આધારે અદાલતનું એકંદર મૂલ્યાંકન છે; અસામાન્ય લક્ષણો અને સંજોગોની સંચયી અસર કે જે અદાલત દ્વારા કરવા માટે જરૂરી નિર્ધારણમાં અદાલત સમક્ષ મહત્વપૂર્ણ રહેશે. છેવટે, ન્યાયિક ચુકાદો તમામ અસામાન્ય લક્ષણો અને શંકાસ્પદ સંજોગોને એકસાથે ધ્યાનમાં લેવાના આધારે હશે અને વસિયતનામામાં મળી આવતા કોઈપણ એક લક્ષણ અથવા તેના અમલ કે નોંધણી તરફ દોરી જતી પ્રક્રિયામાંથી

ઉદ્ભવતા કોઈ એક સંજોગોની અસર પર નહીં. આ વિંષય પર અમારી સમક્ષ સ દર્ભ આપવામાં આવેલા અને આધાર રાખવામાં આવેલા નિર્ણયો સહિત આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા વારંવારના ચુકાદાઓનો આ સાર છે."

૧૮. આ ચર્ચા પરથી જે ફલિત થાય છે તે એ છે કે શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિ એટલે કે વસિયતનામામાં પત્નીના દરજ્જાનો ઉલ્લેખ ન હોવો અથવા તેને વારસામાંથી બાકાત રાખવાનું કારણ અલગ રાખીને તપાસવું જોઈએ નહીં પરંતુ કેસના તમામ સંકળાયેલા સંજોગોના સંદર્ભમાં તપાસવું જોઈએ. એવી દલીલ કરવામાં આવશે કે વસિયતનામા પરની સહીઓની સાબિતી અને તેની નોંધણી આવી શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિને દૂર કરે છે. પ્રથમ નજરે, આ રજૂઆત આકર્ષક લાગે છે જ્યાં સુધી કોઈ કેસના વિશિષ્ટ અને અનોખા સંજોગોમાં વધુ ઊંડાણપૂર્વક ન ઉતરે."

૧૮. તેમ છતાં અંગડી ચંદ્રન્ના વિ. શંકર [૨૦૨૫ લાઇવલો (એસ.સી.) ૪૯૪] ના કેસમાં આપેલા ચુકાદામાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એ કાનૂની સિદ્ધાંતનો સંદર્ભ આપ્યો હતો કે સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબની મિલકતની વહેંચણી થતાં, સહભાગીઓને ફાળવવામાં આવેલા હિસ્સા તેમની સ્વ-સંપાદિત મિલકત બની જાય છે જેમાં તેને વેચવાનો, તબદીલ કરવાનો અથવા નિકાલ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર હોય છે. એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે માત્ર સંયુક્ત કુટુંબ અસ્તિત્વમાં હોવાના કારણે, એવી કોઈ

ધારણા કરી શકાતી નથી કે મિલકત ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી. સુસંગત પેરા ૧૩ અને ૧૯ નીચે મુજબ વંચાય છે :–

"૧૩. વધુમાં, કાયદાનો એ સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે માત્ર સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબના અસ્તિત્વના કારણે જ મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત હોવાનું કોઈ અનુમાન નથી. જે વ્યક્તિ દાવો કરે છે તેણે સાબિત કરવું પડશે કે મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત છે. જો, જોકે, આવો દાવો કરનાર વ્યક્તિ સાબિત કરે છે કે એવું ન્યુક્લિયસ હતું જેની મદદથી સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત સંપાદિત કરી શકાતી હતી, તો મિલકત સંયુક્ત હોવાનું અનુમાન થશે અને જે વ્યક્તિ તેને સ્વ–સંપાદિત મિલકત હોવાનો દાવો કરે છે તેના પર એ સાબિત કરવાનો બોજ જશે કે તેણે પોતાના ભંડોળમાંથી મિલકત ખરીદી હતી અને ઉપલબ્ધ સંયુક્ત કુટુંબના ન્યુક્લિયસમાંથી નહીં." તે સિવાય, 'ન્યુક્લિયસ' શબ્દ પર વિચાર કરતી વખતે હંમેશાં ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે આવું ન્યુક્લિયસ હકીકતના પ્રશ્ન તરીકે સાબિત કરવું પડે છે અને સામાન્ય રીતે સંભાવનાઓના આધારે આવા ન્યુક્લિયસનું અસ્તિત્વ માની શકાય નહીં કે અનુમાન કરી શકાય નહીં. આ અદાલતે આર. દેઈવાનઈ અમ્માલ (ગુજરનાર) વિ. જી. મીનાક્ષી અમ્માલ માં હિન્દુ લો ની વિભાવના, વડીલોપાર્જિત મિલકત અને તેમાં રહેલા ન્યુક્લિયસની ચર્ચા કરી હતી. સરળ સંદર્ભ માટે સુસંગત ફકરાઓ

નીચે ટાંકવામાં આવ્યા છે:–

“૧૩. પ્રથમ આપણે દાવો વાળી મિલકતોના સ્વરૂપ પર વિચાર કરીએ, એટલે કે ગુજરનાર ગણપતિ મુપનારની સ્વ–સંપાદિત મિલકતો કે વડીલોપાર્જિત મિલકતો અને શું મિલકતો ખરીદવા માટે કોઈ ન્યુક્લિયસ ઉપલબ્ધ હતું. હિન્દુ લો હેઠળ માત્ર ત્યારે જ જ્યારે મિલકત વડીલોપાર્જિત મિલકત હોવાનો આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિ સાબિત કરે છે કે એવું કોઈ ન્યુક્લિયસ હતું કે જેના માધ્યમથી અન્ય મિલકત સંપાદિત કરવામાં આવી હોય, ત્યારે સ્વ–સંપાદનનો આક્ષેપ કરનાર પક્ષકાર પર એ સાબિત કરવાનો બોજ જાય છે કે કુટુંબની મિલકતની કોઈપણ મદદ વિના મિલકત સંપાદિત કરવામાં આવી હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ન્યુક્લિયસનું માત્ર અસ્તિત્વ ગમે તેટલું નાનું કે નહિવત હોય તે પૂરતું નથી. તે એવા પ્રકારનું દર્શાવવું જોઈએ કે જેનાથી વાજબી રીતે એવી અપેક્ષા રાખી શકાય કે તે સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતનો ભાગ હોવાનો આક્ષેપ કરાયેલ મિલકતના સંપાદન તરફ દોરી જાય. જ્યાં પોતાની પાસે ઉપલબ્ધ આવક ધરાવતી અને મિલકત સંપાદિત કરનાર વ્યક્તિ વિરુદ્ધ મિલકતના મિશ્રણનો સિદ્ધાંત લાગુ કરવામાં આવે છે, ત્યાં વાજબી અનુમાન એ કરવાનું રહે છે કે જ્યાં સુધી તેની વિરુદ્ધ પુરાવો ન હોય ત્યાં સુધી તે આવક તેના સંપૂર્ણ નિકાલ હેઠળ હતી. જો કોઈ સહભાગી એવું સ્થાપિત કરવા

માંગતો હોય કે કુટુંબની કોઈ સ્ત્રી સભ્યના નામે અથવા મેનેજરના પોતાના નામે રહેલી મિલકતને સંયુક્ત કુટુંબના ન્યુક્લિયસમાંથી સંપાદિત મિલકત તરીકે સ્વીકારવી અને ગણવી જોઈએ, તો તે અત્યંત આવશ્યક છે કે આવા સહભાગીએ માત્ર તેનું કથન જ ન કરવું જોઈએ, પરંતુ આવા સંયુક્ત કુટુંબના ભંડોળ અથવા ન્યુક્લિયસનું અસ્તિત્વ પણ સાબિત કરવું જોઈએ. જો સંયુક્ત કુટુંબનું ન્યુક્લિયસ એ રીતે સાબિત થાય તો પણ, મેનેજર દ્વારા કરાયેલ વધારો અથવા તેના દ્વારા કરાયેલ ખરીદીઓ આવા ન્યુક્લિયસમાંથી અને તેમાંથી જ કરવામાં આવી હોવાનું માનવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી, જો એવો કોઈ પુરાવો ન હોય કે સંયુક્ત કુટુંબનું આવું ન્યુક્લિયસ આવક આપનાર સાધન ન હતું. જરૂરી પુરાવો અત્યંત સખત છે અને બોજ તે વ્યક્તિ પર છે જે એવો કેસ રજૂ કરે છે કે કુટુંબની કોઈ સ્ત્રી સભ્યના નામે અથવા મેનેજર કે અન્ય કોઈ સહભાગીના નામે રહેલી મિલકતને સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત તરીકે ગણવી જોઈએ. આવા સંપાદનો અથવા ખરીદીની તારીખે આવી વધારાની આવક અથવા સંયુક્ત કુટુંબના ન્યુક્લિયસની ઉપલબ્ધતાનો પુરાવો હોવો જોઈએ. સ્થાવર મિલકતો પર ગીરો રાખીને નાણાં ધીરવામાં આવ્યા હોય તેવા કેસોમાં પણ આ જ સિદ્ધાંત લાગુ પડે છે. પોતાના નામે રહેલી મિલકત સંયુક્ત કુટુંબના ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી

તે સાબિત કરવાનો બોજ સંપાદન કરનાર પર નથી. સંયુક્ત કુટુંબના મેનેજરના કેસમાં તેમ હોઈ શકે છે, પરંતુ તમામ સહભાગીઓના કેસમાં તેમ નથી. વધુ મજબૂત કારણસર સ્ત્રી સભ્યોના કેસમાં તો બિલકુલ તેમ નથી.

૧૯. ઉપર પુનરોચ્ચાર કર્યા મુજબ, સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત કાયદા અનુસાર વહેંચાઈ ગયા પછી, તે સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત રહેતી નથી અને સંબંધિત પક્ષકારોના હિસ્સા તેમની સ્વ-સંપાદિત મિલકતો બની જાય છે. તેથી, પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા સંપાદિત દાવો વાળી મિલકત, તેમના ભાઈ થિપ્પેસ્વામી દ્વારા તારીખ ૧૬.૧૦.૧૯૮૯ ના વેચાણ દસ્તાવેજથી તેમને વેચવામાં આવતાં તેમની સ્વ-સંપાદિત મિલકત બની ગઈ હતી. વાદીઓની એવી દલીલ છે કે દાવો વાળી મિલકત પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા કુટુંબના ન્યુક્લિયસનો ઉપયોગ કરીને ખરીદવામાં આવી હતી અને તેથી, તેને વડીલોપાર્જિત મિલકત ગણવી જોઈએ. જ્યારે, બચાવ એવો લેવામાં આવ્યો હતો કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ પોતાના ભંડોળ અને બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩- નરસિમ્હામૂર્તિ પાસેથી મેળવેલી લોનની મદદથી દાવો વાળી મિલકત સંપાદિત કરી હતી. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૧- ચંદ્રશેખરે પોતાની જુબાનીમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ પાસેથી લોન મેળવી હતી, જેમાંથી તેમણે દાવો વાળી મિલકત ખરીદી હતી અને તેમણે

બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ ને ૪ એકર જમીન સંબંધે વેચાણ દસ્તાવેજ કરી આપીને લોનની રકમ ચૂકવી દીધી હતી અને બાકીની રકમમાંથી તેમણે પોતાની પુત્રીના લગ્ન કર્યા હતા. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૧ દ્વારા એ પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે દાવો વાળી મિલકત ઉપરાંત, પ્રતિવાદી નં. ૧ પાસે વિવિધ જમીનો અને મકાન પણ હતું. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૨ લક્ષ્મણપ્પાએ પોતાના પુરાવામાં જણાવ્યું હતું કે તેમણે ૧૯૮૬ માં પ્રતિવાદી નં. ૧ અને તેમના ભાઈઓ વચ્ચે કરવામાં આવેલા વહેંચણી દસ્તાવેજ (આંક પી૧) પર સહી કરી હતી; અને તેમણે પ્રતિવાદી નં. ૧ ના હિસ્સામાં રૂ. ૧૦,૦૦૦/- ની ચુકવણીનો ઈનકાર કર્યો હતો. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે બેંગ્લોરમાં રહેતા પ્રતિવાદી નં. ૧ ના મોટા ભાઈ થિપ્પેસ્વામી સંભાળ રાખવામાં અસમર્થ હોવાથી તેમણે પોતાનો હિસ્સો પ્રતિવાદી નં. ૧ ને વેચી દીધો હતો. તેમનો પુરાવો એ પણ સ્થાપિત કરે છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ પાસેથી લોન મેળવી હતી અને તેમણે ૧૯૯૩ માં વેચાણ દસ્તાવેજ (આંક ડી૧) કરીને સદર લોનની ચુકવણી માટે પોતાની જમીન તેમને વેચી દીધી હતી, જેમાં બચાવપક્ષના સાક્ષી ૨ સાક્ષી હતા; અને તે સમયે, પ્રતિવાદી નં. ૧ ના પત્ની અને બાળકો હાજર હતા. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ – નરસિમ્હામૂર્તિએ પોતાના પુરાવામાં જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ ઓક્ટોબર ૧૯૮૯ માં

પોતાના ભાઈની જમીન ખરીદવા માટે તેમની પાસેથી લોન લીધી હતી અને તેમણે ૧૯૯૩ માં પોતાની ૪ એકર જમીન તેમને વેચીને તે ચૂકવી આપી હતી; અને પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ ની તરફેણમાં વેચાણ દસ્તાવેજ કરવામાં આવ્યો તે સમયે તેમના પત્ની અને બાળકો હાજર હતા. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૪ – લિંગન્નાનો પુરાવો છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ પોતાના દ્વારા લેવાયેલી લોનની ચુકવણી માટે ૪ એકર જમીન સંબંધે બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ ની તરફેણમાં વેચાણ દસ્તાવેજ કર્યો હતો અને બચાવપક્ષના સાક્ષી ૪ સદર દસ્તાવેજના સાક્ષી હતા. તેમણે સ્પષ્ટપણે એ પણ જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ પાસેથી લોન મેળવ્યા પછી અને બચાવપક્ષના સાક્ષી ૩ ની તરફેણમાં વેચાણ દસ્તાવેજ કરતાં પહેલાં આશરે ૭ એકર જમીન ખરીદી હતી. તારીખ ૧૧.૦૩.૧૯૯૩ ના વેચાણ દસ્તાવેજમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે દાવો વાળી મિલકત પ્રતિવાદી નં. ૧ ની સ્વ–સંપાદિત મિલકત હતી. વહેંચણી દસ્તાવેજ (આંક પી૧) ના માત્ર સંદર્ભ સિવાય વેચાણ દસ્તાવેજ (આંક પી૨) માં ક્યાંય પણ એવો ખુલાસો થતો નથી કે પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા ખરીદવામાં આવેલી દાવો વાળી મિલકત વડીલોપાર્જિત મિલકત હતી અથવા સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતમાંથી મળેલી આવકમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી, જે અમારા મતે, એવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે પૂરતો

નથી કે પ્રતિવાદી નં. ૧ ના હિસ્સામાં ફાળવવામાં આવેલી મિલકતોને પણ સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતો તરીકે ગણવી જોઈએ, અને વાદીઓ દ્વારા એ સાબિત કરવા માટે કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો કે પ્રતિવાદી નં. ૧ ને ફાળવવામાં આવેલી અન્ય મિલકતોમાંથી આવક થતી હતી અને તે માત્ર તે સમગ્ર આવકમાંથી જ દાવો વાળી મિલકત ખરીદવામાં આવી હતી. આ સંબંધમાં કોઈ રેકોર્ડ રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી. જોકે વાદીપક્ષના સાક્ષી ૨ એ જણાવ્યું હતું કે વહેંચણી દરમિયાન, ત્રણેય ભાઈઓને દરેકને રૂ. ૧૦,૦૦૦/- ફાળવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ વહેંચણી દસ્તાવેજ (આંક પી૧) માં તે મુજબનું કોઈ લખાણ ન હતું અને તેથી, તે માની શકાય નહીં. તે સુસ્થાપિત છે કે દસ્તાવેજમાંની વિગતો કોઈપણ વિરોધાભાસી મૌખિક પુરાવા પર પ્રબળ રહેશે. મલ્લમ્માએ પ્રતિવાદી નં. ૧ ને દાવો વાળી મિલકત ખરીદવામાં મદદ કરવા માટે પોતાની મિલકત વેચી દીધી હતી તે દલીલના સંબંધમાં, વાદીપક્ષના સાક્ષી ૨ ના નિવેદન સિવાય, આ સંબંધમાં કોઈ પુરાવો નથી. વધુમાં, સદર મલ્લમ્માની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને તેને સમર્થન આપવા માટે તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલ વેચાણ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો. પ્રતિવાદીઓ તરફની જુબાનીઓ પરથી એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ ને કોઈ ખરાબ ટેવો ન હતી અને વેચાણ દસ્તાવેજ કરતી વખતે

તેમના પત્ની અને બાળકો હાજર હતા. જ્યારે, દાવો વાળી મિલકત વડીલોપાર્જિત મિલકત હતી તે દર્શાવવામાં વાદીપક્ષના સાક્ષી ૧ અને વાદીપક્ષના સાક્ષી ૨ ના નિવેદનોમાં અસંગતતાઓ હતી. સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબમાં પુત્રો અને પુત્રીઓનું માત્ર અસ્તિત્વ પિતાની અલગ અથવા સ્વ–સંપાદિત મિલકતને સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત બનાવતું નથી. પ્રતિવાદીઓનો એવો દાવો પણ હતો કે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ વેચાણ અવેજ તરીકે મળેલા ભંડોળમાંથી પોતાની પુત્રીના લગ્ન કર્યા હતા, જે અમારા મતે, કર્તાની ભૂમિકા છે, અને તેથી, તેને જરૂરિયાત અને ફરજનું કાર્ય ગણવું પડશે. વાદીઓ દ્વારા આ હકીકત સામે કોઈ વાંધો લેવામાં આવ્યો નથી."

૧૯. કેસની હકીકતો પર પાછા ફરતાં, આંક ૫૮ (પેપર બુકના પાના નં. ૧૦૧) થી વાદીની પ્રથમ સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી છે. પાટીદાર સોસાયટીનો બંગલા નં. ૫ વડીલોપાર્જિત જમીનની આવકમાંથી મેળવેલી સંયુક્ત મિલકતમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો છે તેવો દાવો કર્યા પછી, ઉલટતપાસમાં, તેમણે સ્વીકાર્યું છે કે તેમના પિતાએ સંયુક્ત મિલકતના ન્યુક્લિયસમાંથી બંગલા નં. ૫ ખરીદ્યો હતો તે દર્શાવવા માટે તેમની પાસે મૌખિક કે દસ્તાવેજી કોઈ પુરાવો નથી. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું છે કે પિતા દ્વારા ખરીદવામાં આવેલા સદર બંગલામાં નોંધપાત્ર વધારો કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ પિતા દ્વારા ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે સૂચનનો ઇનકાર કર્યો હતો. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું છે કે તેમની પાસે એ દર્શાવવા

માટે દસ્તાવેજી પુરાવા છે કે તેમણે બંગલામાં વધારાના બાંધકામમાં તેમના પિતાને ફાળો આપ્યો હતો. જોકે, કોઈ દસ્તાવેજો રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી. વાદીએ સ્વીકાર્યું હતું કે વડીલોપાર્જિત જમીનનું સંચાલન તેમના કાકા દ્વારા કરવામાં આવતું હતું, જેઓ ખર્ચ રાખતા હતા અને સમગ્ર કૃષિ ઉપજ પોતાની પાસે રાખતા હતા. વાદીએ વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે તેઓ વર્ષ ૧૯૫૭ થી તેમના પિતાથી અલગ રહેતા હતા. વધુમાં એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે કૈલાશનગર ખાતેનો ખુલ્લો પ્લોટ ખેતીની જમીનની આવકમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો તે દર્શાવવા માટે તેઓ દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કરવા તૈયાર છે. એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેઓ એક મહિનાની અંદર આવા પુરાવા રજૂ કરવા તૈયાર છે, જોકે, ટ્રાયલ દરમિયાન આવા કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી. એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે વડીલોપાર્જિત ખેતીની જમીનના વેચાણમાંથી તેમને તેમના હિસ્સા તરીકે રૂ. ૧ લાખ મળ્યા છે. આ પુરાવા સિવાય, વાદીએ પોતાના દાવાને સમર્થન આપવા માટે અન્ય કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી.

૨૦. વાદી તરફેના વિદ્ધાન વકીલ શ્રી દેવ પટેલે બે દસ્તાવેજી પુરાવાઓ પર ભારે આધાર રાખ્યો હતો: પ્રથમ, હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ નું અસ્તિત્વ સાબિત કરવા માટે પાના નં. ૬૩ પર ગુજરનારનું વસિયતનામું; અને બીજું, મણીભાઈ પટેલ અને અન્ય વચ્ચે થયેલ પાના નં. ૯૩ પરનો વહેંચણી દસ્તાવેજ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પક્ષકારો

ગુજરનાર મણીભાઈની અવિભાજિત મિલકતમાં હિસ્સો ધરાવે છે અને પ્લોટ નં. ૨૧૮ પૈકી–૩, કૈલાશનગર સંયુક્ત કુટુંબના સામાન્ય ન્યુક્લિયસનો ઉપયોગ કરીને ખરીદવામાં આવ્યો હતો. બચાવપક્ષના સાક્ષી ૧ ની કબૂલાત પર આધાર રાખીને, જેમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે બંગલા નં. ૫ કૈલાશનગરના પ્લોટની જેમ જ ખરીદવામાં આવ્યો હતો, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે પુરાવાઓના સંયુક્ત વાંચન પરથી એ સ્થાપિત થાય છે કે બંગલા નં. ૫, પાટીદાર સોસાયટી, અવિભક્ત એચયુએફ ના ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો. આ દલીલ પ્રથમ નજરે આકર્ષક લાગે છે પરંતુ પાયાવિહોણી રહે છે અને વાદીનો કેસ સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે. ગુજરનારના વસિયતનામામાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેમણે સંયુક્ત ભંડોળમાંથી મિલકત ખરીદી નથી; બલ્કે, તેમણે જણાવ્યું હતું કે અમુક વડીલોપાર્જિત મિલકતનો નિકાલ કરીને તેમને વેચાણ અવેજ મળ્યો હતો, અને જણાવ્યું હતું કે તેમણે સદર અવેજ તેમના પુત્રો અને પુત્રીઓ વચ્ચે પહેલેથી જ વહેંચી દીધો હતો. તેથી, એવું કહેવું અયોગ્ય છે કે ગુજરનારે તેમના વસિયતનામામાં ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે બંગલા નં. ૫ સંયુક્ત કુટુંબના ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો. તેનાથી વિપરીત, વસિયતકર્તાએ સ્પષ્ટપણે સમર્થન આપ્યું હતું કે કૈલાશનગરનો પ્લોટ અને બંગલા નં. ૫ તેમની સ્વતંત્ર આવકમાંથી ખરીદવામાં આવ્યા હતા, જેથી તે તેમની સ્વ–સંપાદિત મિલકત છે.

૨૧. જ્યાં સુધી વહેંચણી દસ્તાવેજનો સંબંધ છે કે જેના પર અપીલકર્તા તરફેના વિદ્વાન વકીલે ભારે આધાર રાખ્યો હતો, તે નોંધનીય છે કે અપીલકર્તા સદર દસ્તાવેજના પક્ષકાર નથી. આ દસ્તાવેજ મણીલાલ પટેલ, વિનોદચંદ્ર પટેલ, નવીનચંદ્ર પટેલ અને રમેશચંદ્ર પટેલ દ્વારા મૂળચંદભાઈ મણીલાલ પટેલની તરફેણમાં કરવામાં આવ્યો હતો. આ દસ્તાવેજ દ્વારા, ઉપરોક્ત વ્યક્તિઓએ કૈલાશનગરના પ્લોટમાંથી પોતાના અધિકારો જતા કર્યા હતા. દસ્તાવેજના લખાણો દર્શાવે છે કે આ પ્લોટ પિતા મણીલાલ પટેલ અને તેમના ભાઈ પ્રહલાદભાઈ પટેલ દ્વારા સંયુક્ત રીતે ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને પાછળથી મણીલાલ પટેલના હિસ્સામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તાના ત્રણ ભાઈઓ, એટલે કે વિનોદચંદ્ર, નવીનચંદ્ર અને રમેશચંદ્રએ જણાવ્યું હતું કે તેઓ સદર પ્લોટમાં અવિભાજિત હિસ્સો ધરાવે છે. આ દસ્તાવેજ તારીખ ૦૮.૧૦.૧૯૬૯ ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તાએ કોઈપણ સમયે એવી તકરાર ઉઠાવી ન હતી કે તેઓ કૈલાશનગરના પ્લોટમાં અવિભાજિત હિસ્સો ધરાવે છે. અપીલકર્તાએ તેમના જીવનકાળ દરમિયાન સદર દસ્તાવેજના અમલ સામે અને કૈલાશનગરના પ્લોટમાં અવિભાજિત હિસ્સો હોવાના પોતાના દાવા સામે ક્યારેય પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો ન હતો. આ રીતે, વહેંચણી દસ્તાવેજનો સ્વીકાર કર્યા પછી, અપીલકર્તા એવો નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે તેનો સંદર્ભ આપી શકે નહીં કે કૈલાશનગરના પ્લોટની જેમ જ બંગલા નં. ૫ પણ હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબના

ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો અને અપીલકર્તા હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબમાં અવિભાજિત હિસ્સો ધરાવે છે. બંગલા નં. ૫ માં પોતાનો અવિભાજિત હિસ્સો હોવાની અપીલકર્તાની રજૂઆત આંક ૮૩ પર બચાવપક્ષના સાક્ષી ૨ ની પોતાની ઉલટતપાસ દ્વારા ખંડિત થાય છે, જેની ચર્ચા ચુકાદાના પછીના ભાગમાં કરવામાં આવી છે. આમ, આ તારણો બાબતને પૂર્ણ કરે છે કે અપીલકર્તા પાસે, મૌખિક રજૂઆતો સિવાય, એ સ્થાપિત કરવા માટે રેકોર્ડ પર કશું નથી કે તેઓ બંગલા નં. ૫ માં અવિભાજિત હિસ્સો ધરાવે છે, કારણ કે બંગલા નં. ૫ કૈલાશનગરના પ્લોટની જેમ જ ખરીદવામાં આવ્યો હતો તે સાબિત થયું નથી.

૨૨. આ તબક્કે, આંક ૮૩ પર બચાવપક્ષના સાક્ષી ૨ રમેશ પટેલની જુબાનીનો યોગ્ય સંદર્ભ આપવામાં આવે છે. અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉલટતપાસમાં, એવું સૂચન મૂકવામાં આવ્યું હતું કે પિતાએ પોતાની આવકમાંથી બે મિલકતો એટલે કે એક બંગલા નં. ૫ અને કૈલાશનગરનો પ્લોટ ખરીદ્યા હતા. ઉલટતપાસમાં વાદી દ્વારા મૂકવામાં આવેલ આ સૂચન સાક્ષી દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. જુબાનીનો પેરા ૪ કે જેમાં સૂચન મૂકવામાં આવ્યું છે તે સમગ્ર મુદ્દાનો નિકાલ કરે છે. તે નીચે મુજબ વંચાય છે (તે ગુજરાતીમાં છે, વધુ સારી સમજ માટે તેનો અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરવામાં આવ્યો છે) :–

"૪.. એ વાત સાચી છે કે મારા પિતાએ અમદાવાદ શહેરમાં બે સ્થાવર મિલકતો સંપાદિત કરી હતી, જે પાટીદાર સોસાયટીનો

બંગલો અને કૈલાશનગરનો પ્લોટ છે, અને સદર બંને મિલકતો તેમની પોતાની સ્વ–કમાણીની આવકમાંથી સંપાદિત કરવામાં આવી હતી. કૈલાશનગરનો પ્લોટ કેવી રીતે અને ક્યારે ખરીદવામાં આવ્યો હતો તેની મારી પાસે માહિતી છે. મારા પિતાએ વર્ષ ૧૯૪૮ માં કૈલાશનગરનો પ્લોટ ખરીદ્યો હતો, અને મારા પિતાએ સદર પ્લોટ બેનામી (અન્ય વ્યક્તિના નામે) ખરીદ્યો હતો. એ વાત સાચી છે કે આંશિક વહેંચણીમાં કૈલાશનગર ખાતે આવેલો પ્લોટ મૂળચંદભાઈને ફાળવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. એ વાત સાચી નથી કે મારા પિતાએ કૈલાશનગરના પ્લોટ પર બાંધકામ માટે મૂળચંદભાઈને રૂ. ૧૫,૦૦૦/– આપ્યા હતા".

૨૩. ઉલટતપાસમાં બચાવપક્ષના સાક્ષી ૨ ને વિદ્વાન વકીલ શ્રી આચાર્ય દ્વારા મૂકવામાં આવેલા બીજા કેટલાક સૂચનો પણ મહત્વપૂર્ણ છે. પેરા ૨ માં, એવું પૂછવામાં આવ્યું છે કે શું ચાંદખેડામાં આવેલી ૫૦ વીઘા જમીન વડીલોપાર્જિત મિલકત હતી. વધુમાં એવું પૂછવામાં આવ્યું હતું કે શું પિતા ખેતીમાંથી મળતી આવકનો હિસાબ રાખતા હતા, જવાબમાં એવું સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે કાકા હિસાબ રાખતા હતા. વધુમાં એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે વર્ષ ૧૯૪૯ માં ભાઈ, પિતા અને કાકા વચ્ચે ખેતીની જમીન વહેંચવામાં આવી હતી અને ૨૫ વીઘા જમીનનો હિસ્સો મળ્યા પછી, આ જમીન ગુજરનાર પિતા મણીલાલની સ્વ–સંપાદિત મિલકત બની ગઈ છે. આમ, તે સુનિશ્ચિત છે કે જો

પિંતા દ્વારા ૨૫ વીઘા જમીનમા થી મળેલી આવકમાંથી કોઈ મિલકત ખરીદવામાં આવી હોય, તો તે સ્વ-સંપાદિત મિલકત છે. પેરા ૨ નીચે મુજબ વંચાય છે (તે ગુજરાતીમાં છે, વધુ સારી સમજ માટે તેનો અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરવામાં આવ્યો છે) :-

"૨... એ વાત સાચી છે કે અમે મૂળ ચાંદખેડાના વતની છીએ. એ વાત સાચી છે કે ચાંદખેડાની સીમમાં આશરે ૫૦ વીઘાની અમારી વડીલોપાર્જિત જમીન આવેલી હતી, અને સદર જમીનો ખેતીની જમીનો હતી. એ વાત સાચી નથી કે મારા પિતા ખેતીની આવકમાંથી થયેલી ઉપજ રાખતા હતા, પરંતુ હું કહું છું કે મારા કાકા તે રાખતા હતા. વર્ષ ૧૯૪૯ માં મારા પિતાના ભાઈઓ વચ્ચે ખેતીની જમીનોની વહેંચણી થઈ હતી, અને ૨૫ વીઘા જમીન મારા પિતાના હિસ્સામાં આવી હતી. એ વાત સાચી છે કે વર્ષ ૧૯૪૯ પછી મારા પિતા સદર જમીનો ખેડાવતા હતા. મારા પિતા ખેતીની આવકના હિસાબો રાખતા હતા કે કેમ તે હકીકતની મને જાણ નથી."

૨૪. એ નોંધવું સુસંગત છે કે વાદી વર્ષ ૧૯૫૭ થી તેમના પિતાથી અલગ રહેતા હતા. પોતાના પિતાના જીવનકાળ દરમિયાન, વાદીએ કોઈપણ સમયે પાટીદાર સોસાયટીના બંગલા નં. ૫ માં અથવા કૈલાશનગર સોસાયટી ખાતે આવેલા પ્લોટમાં કોઈ અધિકારનો દાવો કર્યો ન હતો કે કોઈ હિસ્સાની માંગણી કરી ન હતી. વર્ષ ૧૯૮૮ માં વસિયતનામું થયા

પછી અને પોતાના પિતાના અવસાન બાદ જ વાદીએ એવી તકરાર સાથે કોર્ટનો આશરો લીધેલ કે અનુક્રમે પાટીદાર સોસાયટીનો બંગલા નં. ૫ અને કૈલાશનગર સોસાયટીનો પ્લોટ વડીલોપાર્જિત જમીનમાંથી મેળવેલી આવકનો ઉપયોગ કરીને ખરીદવામાં આવ્યા હતા.

૨૫. આ તબક્કે, એ યાદ કરવું મહત્વપૂર્ણ છે કે ગુજરનાર પિતા મણીલાલે પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન નિયમિત પગાર મેળવીને નાયબ કલેક્ટર તરીકે સેવા આપી હતી, અને નિવૃત્તિ પછી નિવૃત્તિ લાભો પણ મેળવ્યા હતા. આ બધું દર્શાવે છે કે ગુજરનાર પિતા મણીલાલ પાસે મિલકત ખરીદવા માટે પૂરતા સ્વ-સંપાદિત સાધનો હતા. આ અદાલતના મતે, વાદી એ સાબિત કરવાનો બોજ અદા કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે પાટીદાર સોસાયટીનો બંગલા નં. ૫ હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ (એચયુએફ) ના ન્યુક્લિયસમાંથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો. વાદી તરફેના વિદ્બાન વકીલ શ્રી દેવ પટેલ આવી દલીલને સમર્થન આપવા માટે રેકોર્ડ પર અન્ય કોઈ પુરાવો દર્શાવી શક્યા નથી.

૨૬. વાદી દ્બારા ઉઠાવવામાં આવેલી આગામી દલીલ એ છે કે પિતા દ્બારા કરવામાં આવેલ વસિયતનામું એ કારણસર શંકાસ્પદ સંજોગોથી ઘેરાયેલું છે કે વાદી, સગા પુત્ર હોવા છતાં, તેમને વસિયતી વ્યવસ્થામાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા હતા. આ દલીલના સમર્થનમાં, ગુરદિયાલ સિંહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. કહેવાની જરૂર નથી કે આ ચુકાદો વાદીના બદલે પ્રતિવાદીના કેસને

સમર્થન આપે છે.

૨૭. હાલના કેસમાં, વાદીને તેમના અધિકારથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા નથી. ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર રહેતી તેમની પરણેલી બહેન જ્યોતિકાબેનની સાથે, વાદીને બંગલા નં. ૫ ના પહેલા માળે રહેવા માટેનો આજીવન અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. વાદી અને તેમના પત્ની બંનેને તેમના મૃત્યુ સુધી બંગલા નં. ૫ માં રહેવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે. તેથી, વસિયતી વ્યવસ્થા હેઠળ વાદીને વારસામાંથી સંપૂર્ણપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે તેવી રજૂઆત ગેરસમજભરી અને અસ્વીકાર્ય છે.

૨૮. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ મુદ્દા નં. ૨ એ બાબતને લગતો છે કે શું ગુજરનાર મણીલાલ પટેલે જ્યારે તારીખ ૦૯.૦૨.૧૯૮૮ ના રોજ વસિયતનામું કર્યું ત્યારે તેઓ પોતાની ઇચ્છા મુજબ પોતાના વારસદારો વચ્ચે મિલકતોની વહેંચણી કરતી વખતે સ્વસ્થ સમજશક્તિ ધરાવતી મનની સ્થિતિમાં હતા. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે ચુકાદાના પેરા ૨૬ થી ૨૯ માં સદર મુદ્દાની વિગતવાર ચર્ચા કરી હતી અને નિર્ણય કર્યો હતો, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૨૬. મુદ્દો નં. ૨: બીજી તરફ પ્રતિવાદીઓએ ગુજરનાર મણીભાઈ પટેલનું તારીખ ૦૯/૦૨/૧૯૬૮ વાળું વસિયતનામું આંક ૮૫ રજૂ કર્યું છે જેમાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે ગુજરનારે સ્વસ્થ મનની સ્થિતિમાં વસિયતનામું કર્યું હતું અને સદર વસિયતનામા હેઠળ પોતાની ઇચ્છા મુજબ પોતાની સ્વ-સંપાદિત

મિલકતોની વહેંચણી કરી હતી. રજૂ કરનાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ વસિયતનામું વસિયતકર્તા દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ તે પ્રશ્ન સક્સેશન એક્ટની કલમો ૫૯ અને ૬૩ તેમજ એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૬૭, ૬૮, ૪૫ અને ૪૭ ની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં નક્કી કરવાનો રહેશે જેવું કે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા એચ. વેંકટાચલા આયંગર વિ. બી.એન. થિમ્માજમ્મા એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૪૪૩ ના કેસમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વસિયતનામાની સાબિતી અંગે વિચારણા કરતી વખતે, અદાલત દસ્તાવેજોની સાબિતીના કેસની જેમ જ તપાસ શરૂ કરશે અને રજૂ કરનારને સંતોષકારક પુરાવા દ્વારા એ દર્શાવવા માટે કહેવામાં આવશે કે વસિયતનામા પર વસિયતકર્તા દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી, સંબંધિત સમયે વસિયતકર્તા સ્વસ્થ અને સમજશક્તિ ધરાવતી મનની સ્થિતિમાં હતા, તેઓ મિલકતની વ્યવસ્થાના સ્વરૂપ અને અસરને સમજતા હતા અને તેમણે પોતાની મુક્ત મરજીથી દસ્તાવેજ પર સહી કરી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સામાન્ય રીતે જ્યારે વસિયતનામાના સમર્થનમાં રજૂ કરવામાં આવેલ પુરાવો નિઃસ્વાર્થ, સંતોષકારક અને વસિયતકર્તાના મનની સ્વસ્થ સ્થિતિ અને કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત મુજબ તેમની સહી સાબિત કરવા માટે પર્યાપ્ત હોય, ત્યારે અદાલતો રજૂ કરનારની તરફેણમાં તારણ

કાઢવામાં વાજબી ગણાશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, રજૂ કરનાર પરનો બોજ હમણાં દર્શાવેલ આવશ્યક હકીકતોની સાબિતી પર અદા થયેલો ગણી શકાય છે. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જોકે, એવા કેસો હોઈ શકે છે જેમાં વસિયતનામાનો અમલ શંકાસ્પદ સંજોગોથી ઘેરાયેલો હોઈ શકે છે. વસિયતકર્તાની કથિત સહી ખૂબ જ ધ્રૂજતી અને શંકાસ્પદ હોઈ શકે છે અને રજૂ કરનારના કેસના સમર્થનમાં પુરાવો કે પ્રશ્નવાળી સહી વસિયતકર્તાની જ સહી છે તે સહીના દેખાવથી પેદા થયેલી શંકાને દૂર ન કરી શકે; વસિયતકર્તાના મનની સ્થિતિ ખૂબ જ નબળી અને ક્ષીણ જણાઈ શકે છે; અને રજૂ કરાયેલ પુરાવો વસિયતકર્તાની માનસિક ક્ષમતા અંગેની વાજબી શંકાને દૂર કરવામાં સફળ ન થઈ શકે; વસિયતનામામાં કરવામાં આવેલી વ્યવસ્થાઓ સુસંગત સંજોગોના સંદર્ભમાં અકુદરતી, અસંભવિત અથવા અયોગ્ય જણાઈ શકે છે; અથવા, વસિયતનામું અન્યથા દર્શાવી શકે છે કે સદર વ્યવસ્થાઓ વસિયતકર્તાની મુક્ત ઈચ્છા અને મનનું પરિણામ ન હોઈ શકે. આવા કેસોમાં દસ્તાવેજને વસિયતકર્તાના છેલ્લા વસિયતનામા તરીકે સ્વીકારવામાં આવે તે પહેલાં અદાલત સ્વાભાવિક રીતે એવી અપેક્ષા રાખશે કે તમામ વાજબી શંકાઓ સંપૂર્ણપણે દૂર થવી જોઈએ. આવા શંકાસ્પદ સંજોગોની હાજરી સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રારંભિક બોજને ખૂબ જ ભારે બનાવે છે; અને, જ્યાં સુધી તે

સંતોષકારક રીતે અદા ન થાય ત્યાં સુધી, અદાલતો આ દસ્તાવેજને વસિયતકર્તાના છેલ્લા વસિયતનામા તરીકે ગણવામાં અચકાશે. સુપ્રીમ કોર્ટે એ પણ ઠરાવ્યું હતું કે એકવાર જ્યારે સક્ષમ સમજશક્તિ ધરાવતી અને દેખીતી રીતે મુક્ત વ્યક્તિ દ્વારા યોગ્ય ગંભીરતા સાથે વસિયતનામું અમલમાં મૂકવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે તે અયોગ્ય લાગવગ હેઠળ કરવામાં આવ્યું હતું તે સાબિત કરવાનો બોજ તે પક્ષકાર પર છે જે આવો આક્ષેપ કરે છે.

૨૭. વસિયતનામાના અમલની રીત નિર્ધારિત કરતી સક્સેશન એક્ટની કલમ ૬૩ ની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૮ ની જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપવો જરૂરી બનશે. તે જોગવાઈ હેઠળ, જો કોઈ દસ્તાવેજ કાયદા દ્વારા શાખિત હોવો જરૂરી હોય, તો જ્યાં સુધી તેના અમલને સાબિત કરવાના હેતુ માટે ઓછામાં ઓછા એક શાખિત સાક્ષીને બોલાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેનો પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવશે નહીં.

૨૮. હવે ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, એવું જણાવી શકાય છે કે પ્રતિવાદીઓએ તારીખ ૦૯/૦૨/૧૯૮૮ ના વસિયતનામા આંક ૮૫ ના શાખિત સાક્ષી લીલાવતીબેન બાબુભાઈ પટેલ કે જેઓ તે જ સોસાયટીના બંગલા નં. ૫/એ માં રહે છે/રહેતા હતા તેમની તપાસ કરી છે અને તેમની મૌખિક જુબાનીની ચર્ચા કરતાં પહેલાં, એવું જણાવી શકાય છે કે તેઓ માત્ર એક પાડોશી છે અને

ગુજરનારના પોતાના કોઈ સંબંધી નથી અને તેમણે પોતાની જુબાનીમાં જણાવ્યું હતું કે તેમના મૃત્યુ પહેલાં ગુજરનાર મણીભાઈ સારું સ્વાસ્થ્ય ધરાવતા હતા અને તેમણે એ પણ જણાવ્યું હતું કે જ્યારે ગુજરનારે વસિયતનામું કર્યું ત્યારે ગુજરનાર મણીભાઈ દ્વારા તેમને તેમના બંગલે બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને તેમણે એ પણ જણાવ્યું હતું કે મણીભાઈએ તેમને શાખિત સાક્ષી તરીકે વસિયતનામામાં સહી કરવા કહ્યું હતું અને તેમણે એ પણ જણાવ્યું હતું કે ગુજરનાર મણીભાઈએ પહેલા અંગ્રેજી ભાષામાં વસિયતનામામાં સહી કરી હતી અને ત્યારપછી વિમળાબેન અને તેમણે વસિયતનામામાં સહી કરી હતી અને તેની સામે, વાદીની એવી રજૂઆત છે કે તારીખ ૦૯/૦૨/૧૯૬૮ ના વિવાદિત વસિયતનામા આંક ૮૫ ના અમલ પહેલાં ગુજરનારનું મોતીયાનું ઓપરેશન થયું હતું અને ગુજરનાર જોઈ શકતા ન હતા અથવા તેમની પાસે બિલકુલ દ્રષ્ટિ ન હતી, પરંતુ સાક્ષીએ સ્વસ્થ અને સમજશક્તિ ધરાવતી મનની સ્થિતિ અને તેમના સ્વાસ્થ્ય અંગે તેમની ઉલટતપાસમાં તેમને મૂકવામાં આવેલા તમામ સૂચનોનો સ્પષ્ટપણે ઈનકાર કર્યો છે અને તેમણે એ પણ જણાવ્યું હતું કે ગુજરનારને સ્વાસ્થ્ય સંબંધે કોઈ તકલીફ ન હતી અને ન તો પાર્કિન્સન્સની કોઈ સમસ્યા હતી અને ગુજરનારની મોટી ઉંમરના કારણે જો તેમની સંભાળ રાખવા માટે કોઈ નોકર રાખવામાં આવ્યો

હોય, તો એવું કહી શકાય નહીં કે સંબંધિત સમયે તેઓ સ્વસ્થ અને સમજશક્તિ ધરાવતી મનની સ્થિતિમાં ન હતા અને તેઓ પોતાની વ્યવસ્થાઓના સ્વરૂપ અને અસરને સમજવામાં અસમર્થ હતા અને માત્ર કથિત સૂચનો સિવાય, એ દર્શાવવા માટે સહેજ પણ પુરાવો નથી કે ગુજરનારના નાદુરસ્ત સ્વાસ્થ્યનો અયોગ્ય લાભ લઈને પ્રતિવાદીઓએ તારીખ ૦૯/૦૨/૧૯૮૮ નું વસિયતનામું આંક ૮૫ કરાવી લીધું હતું અને વાસ્તવમાં ગુજરનારનું મોતીયાનું ઓપરેશન કયા સમયે થયું હતું તે દર્શાવવા માટે રેકોર્ડ પર કોઈ પુરાવો નથી અને માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નરેશચંદ્ર દાસગુપ્તા વિ. પરેશચંદ્ર દાસગુપ્તા એ.આઇ.આર. ૧૯૫૫ એસ.સી. ૩૬૩ ના કેસમાં ઠરાવ્યું છે કે તે પ્રાથમિક કાયદો છે કે વસિયતકર્તા પર કરવામાં આવતો દરેક પ્રભાવ 'અયોગ્ય' તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાતો નથી. કોઈ વ્યક્તિ માટે વસિયતકર્તા સમક્ષ પોતાની વાત રજૂ કરવી અને પોતાની તરફેણમાં વ્યવસ્થા કરવા માટે તેમને સમજાવવા તે ખુલ્લું છે અને જો વસિયતકર્તા પોતાની માનસિક ક્ષમતા જાળવી રાખે છે અને છેતરપિંડી કે દબાણનું કોઈ તત્વ નથી, તો અયોગ્ય લાગવગના આધારે વસિયતનામા પર તરાપ મારી શકાય નહીં. સાક્ષી લીલાવતીબેને પોતાની જુબાની આંક ૮૪ માં સ્વીકાર્યું છે કે તેમણે સહી કરતાં પહેલાં વસિયતનામું આંક ૮૫ વાંચ્યું ન હતું તે મુદ્દા પર ઘણી દલીલો કરવામાં આવી

છે, પરંતુ કાયદાનો એ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે શાખિત સાક્ષી તરીકે તેમની પાસેથી વસિયતનામાની વિગતો જાણવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી.

૨૯. એ હકીકત પર પણ ઘણું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે કે ગુજરનાર મણીભાઈનું મોતીયાનું ઓપરેશન થયું હતું અને તેથી, તેઓ વાંચવામાં અસમર્થ હતા અથવા તેઓ સંપૂર્ણપણે દ્રષ્ટિ ગુમાવી ચૂક્યા હતા. પરંતુ ઉપર જણાવ્યા મુજબ અને આંક ૮૪ લીલાવતીબેનની જુબાની પરથી જણાય છે તેમ, એ સ્પષ્ટ છે કે વસિયતનામું કરતી વખતે ગુજરનાર મણીભાઈ સારું સ્વાસ્થ્ય ધરાવતા હતા.

૩૦. ઉપરોક્ત કારણોસર, મુદ્દા નં. ૨ નો ઉત્તર તે મુજબ હકારમાં આપવામાં આવે છે."

૨૯. વસિયતનામાના શાખિત સાક્ષી એટલે કે લીલાવતીબેનની આંક ૮૪ પર તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેમણે વસિયતનામાના અમલને યોગ્ય રીતે સાબિત કર્યો છે. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે પ્રતિવાદીઓએ કોર્ટ સમક્ષ કોઈ અધિકારનો દાવો કરવા માટે વસિયતનામું રજૂ કર્યું ન હતું, પરંતુ તે બચાવમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. જોકે, તેમણે લીલાવતીબેનનો પુરાવો રજૂ કરીને, ઈન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૮ સાથે વંચાણે લેતાં ઈન્ડિયન સક્સેશન એક્ટ, ૧૯૨૫ ની કલમ ૬૩ ની જરૂરિયાતોને સંતોષીને સાબિતીનો વૈધાનિક બોજ સફળતાપૂર્વક અદા

કર્યો છે.

૩૦. આ અદાલતના મતે, વિદ્ધાન ટ્રાયલ કોર્ટે રજૂઆતો અને ઘડવામાં આવેલા મુદ્દાઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં તેના સાચા પરિપ્રેક્ષ્યમાં પુરાવાની મૂલવણી અને તપાસ કરી છે અને તેથી, આ અદાલતને વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમનામામાં દખલ કરવાનું કોઈ કારણ અથવા વાજબી આધાર જણાતો નથી.

૩૧. આ તબક્કે, લલિતેશ્વર પ્રસાદ સિંહ અને અન્ય વિ. એસ.પી. શ્રીવાસ્તવ [(૨૦૧૭) ૨ એસ.સી.સી. ૪૧૫] ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો યોગ્ય સંદર્ભ આપવામાં આવે છે, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે એપેલેટ કોર્ટ વિદ્ધાન ટ્રાયલ કોર્ટના તારણ સાથે સહમત થાય છે, ત્યારે તેણે વિદ્ધાન ટ્રાયલ કોર્ટના તારણોની પુષ્ટિ કરવા માટે કારણોનું પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી. સુસંગત પેરા ૧૩ અને ૧૪ નીચે મુજબ વંચાય છે :–

"૧૩. એપેલેટ કોર્ટ એ હકીકતોની આખરી અદાલત છે. તેથી એપેલેટ કોર્ટના ચુકાદામાં અદાલતના વિચારનો વિનિયોગ પ્રતિબિંબિત થવો જોઈએ અને કારણો દ્વારા સમર્થિત તેના તારણો નોંધવા જોઈએ. પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટની સત્તાઓ અને ફરજો સંબંધિત કાયદો કાનૂની જોગવાઈઓ અને ન્યાયિક ચુકાદાઓ દ્વારા સુદ્રઢ થયેલ છે. પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટની ફરજના સ્વરૂપ અને વ્યાપને ધ્યાનમાં લેતાં, વિનોદ કુમાર વિ. ગંગાધર (૨૦૧૫) ૧

એસ.સી.સી. ૩૯૧ માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:–

"૧૨. સંતોષ હઝારી વિ. પુરુષોત્તમ તિવારી (૨૦૦૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૭૯ માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પાના નં. ૧૮૮–૮૯, પેરા ૧૫) "૧૫. ... એપેલેટ કોર્ટ ટ્રાયલ કોર્ટના તારણોને ઉલટાવવા અથવા બહાલી આપવાની હકુમત ધરાવે છે. પ્રથમ અપીલ એ પક્ષકારોનો મૂલ્યવાન અધિકાર છે અને જ્યાં સુધી કાયદા દ્વારા મર્યાદિત ન હોય ત્યાં સુધી, સમગ્ર કેસ હકીકત અને કાયદા બંનેના પ્રશ્નો પર પુનઃસુનાવણી માટે તેમાં ખુલ્લો છે. તેથી, એપેલેટ કોર્ટના ચુકાદામાં તેના સભાન વિચારનો વિનિયોગ પ્રતિબિંબિત થવો જોઈએ અને એપેલેટ કોર્ટના નિર્ણય માટે પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી અને ભારપૂર્વક રજૂ કરાયેલી દલીલો સાથે ઉપસ્થિત તમામ મુદ્દાઓ પર કારણો દ્વારા સમર્થિત તારણો નોંધવા જોઈએ. ... હકીકતના તારણને ઉલટાવતી વખતે એપેલેટ કોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા તર્કની નજીકથી તપાસ કરવી જોઈએ અને પછી અલગ તારણ પર પહોંચવા માટે પોતાના કારણો આપવા જોઈએ. આ બાબત આગળની અપીલ સાંભળતી અદાલતને સંતોષ આપશે કે પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટે તેની પાસેથી અપેક્ષિત ફરજ અદા કરી હતી."

ઉપરોક્ત મંતવ્યને મધુકર વિ. સંગ્રામ (૨૦૦૧) ૪ એસ.સી.સી. ૭૫૬ માં આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણય દ્વારા અનુસરવામાં આવ્યું છે, જેમાં પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો કે પ્રથમ અપીલની અદાલત તરીકે બેસીને, પોતાના તારણો નોંધતા પહેલાં પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા તમામ મુદ્દાઓ અને પુરાવાઓ ધ્યાનમાં લેવા તે હાઈકોર્ટની ફરજ છે.

૧૩. એચ.કે.એન. સ્વામી વિ. ઈરશાદ બાસિથ (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૨૪૩ માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પાના નં. ૨૪૪, પેરા ૩) "૩. પ્રથમ અપીલનો નિર્ણય હકીકતો તેમજ કાયદા પર કરવાનો હોય છે. પ્રથમ અપીલમાં પક્ષકારોને કાયદાના પ્રશ્નો તેમજ હકીકતો બંને પર સાંભળવાનો અધિકાર છે અને પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટે તમામ મુદ્દાઓ પર ધ્યાન આપવું અને કારણો આપીને કેસનો નિર્ણય કરવો જરૂરી છે. કમનસીબે, હાલના કેસમાં હાઈકોર્ટે હકીકતો પર કે કાયદા પર કોઈ તારણ નોંધ્યું નથી. પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટ તરીકે બેસીને ટાઇટલ સંબંધિત તારણ નોંધતાં પહેલાં પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલા તમામ મુદ્દાઓ અને પુરાવાઓ ધ્યાનમાં લેવા તે હાઈકોર્ટની ફરજ હતી."

૧૪. ફરીથી જગન્નાથ વિ. અરૂલપ્પા (૨૦૦૫) ૧૨ એસ.સી.સી. ૩૦૩ માં, કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ ની કલમ ૯૬ ના

વ્યાપ પર વિચાર કરતી વખતે, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: (એસ.સી.સી. પાના નં. ૩૦૩, પેરા ૨)

૧૫. ફરીથી બી.વી. નાગેશ વિ. એચ.વી. શ્રીનિવાસ મૂર્તિ (૨૦૧૦) ૧૩ એસ.સી.સી. ૫૩૦ માં, આ અદાલતે આ અદાલતના અગાઉના તમામ ચુકાદાઓની નોંધ લેતાં આ શબ્દો સાથે ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો: (એસ.સી.સી. પાના નં. ૫૩૦-૩૧, પેરા ૩-૫) "૩. એપેલેટ કોર્ટ/હાઈકોર્ટ દ્વારા નિયમિત પ્રથમ અપીલનો નિકાલ કેવી રીતે કરવો તે અંગે આ અદાલત દ્વારા વિવિધ નિર્ણયોમાં વિચારણા કરવામાં આવી છે. સીપીસી નો ઓર્ડર ૪૧ મૂળ હુકમનામા સામેની અપીલો સાથે સંબંધિત છે. વિવિધ નિયમો પૈકી, નિયમ ૩૧ આદેશ આપે છે કે એપેલેટ કોર્ટના ચુકાદામાં નીચેની બાબતો જણાવવી પડશે:

(એ) નિર્ધારણ માટેના મુદ્દાઓ;

(બી) તેના પરનો નિર્ણય;

(સી) નિર્ણય માટેના કારણો; અને

(ડી) જ્યાં જે હુકમનામા સામે અપીલ કરવામાં આવી છે તે ઉલટાવવામાં આવે અથવા તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે, ત્યાં અપીલકર્તા જે દાદ મેળવવા માટે હકદાર છે તે દાદ.

૪. એપેલેટ કોર્ટ ટ્રાયલ કોર્ટના તારણોને ઉલટાવવા અથવા બહાલી

આપવાની હકુમત ધરાવે છે. પ્રથમ અપીલ એ પક્ષકારોનો મૂલ્યવાન અધિકાર છે અને જ્યાં સુધી કાયદા દ્વારા મર્યાદિત ન હોય ત્યાં સુધી, સમગ્ર કેસ હકીકત અને કાયદા બંનેના પ્રશ્નો પર પુનઃસુનાવણી માટે તેમાં ખુલ્લો છે. તેથી, એપેલેટ કોર્ટના ચુકાદામાં તેના સભાન વિચારનો વિનિયોગ પ્રતિબિંબિત થવો જોઈએ અને એપેલેટ કોર્ટના નિર્ણય માટે પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી અને ભારપૂર્વક રજૂ કરાયેલી દલીલો સાથે ઉપસ્થિત તમામ મુદ્દાઓ પર કારણો દ્વારા સમર્થિત તારણો નોંધવા જોઈએ. પ્રથમ અપીલની અદાલત તરીકે બેસીને, પોતાના તારણો નોંધતા પહેલાં પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા તમામ મુદ્દાઓ અને પુરાવાઓ ધ્યાનમાં લેવા તે હાઈકોર્ટની ફરજ હતી. પ્રથમ અપીલ એ એક મૂલ્યવાન અધિકાર છે અને પક્ષકારોને કાયદાના પ્રશ્નો અને હકીકતો બંને પર સાંભળવાનો અધિકાર છે અને પ્રથમ અપીલના ચુકાદામાં કાયદા અને હકીકતના તમામ મુદ્દાઓ પર ધ્યાન આપવું જોઈએ અને તારણોના સમર્થનમાં કારણો આપીને તેનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. (જુઓ સંતોષ હઝારી વિ. પુરુષોત્તમ તિવારી (૨૦૦૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૭૯, એસ.સી.સી. પાના નં. ૧૮૮, પેરા ૧૫ અને મધુકર વિ. સંગ્રામ (૨૦૦૧) ૭ એસ.સી.સી. ૭૫૬, એસ.સી.સી. પાના નં. ૭૫૮, પેરા ૫.)

૫. ઉપરોક્ત હિતકારી સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, વાદગ્રસ્ત

ચુકાદાનું અવલોકન કરતાં, અમને લાગે છે કે પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટ તરીકે હાઈકોર્ટ તેના પર લાદવામાં આવેલી જવાબદારી નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે. અમારા મતે, અપીલ હેઠળનો ચુકાદો અસ્પષ્ટ છે અને કોઈપણ સુસંગત પાસાઓની નોંધ પણ લેવામાં આવી નથી. અપીલનો નિર્ણય અસંતોષકારક રીતે લેવામાં આવ્યો છે. નિયમિત પ્રથમ અપીલમાં ચુકાદાનું અમારું કાળજીપૂર્વકનું અવલોકન દર્શાવે છે કે તે પ્રથમ અપીલની અદાલત પાસેથી અપેક્ષિત વિચારણાઓમાં ઊણપ ધરાવે છે. તદનુસાર, બંને પક્ષકારોના દાવાના ગુણદોષમાં ગયા વિના, અમે હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમનામાને રદ કરીએ છીએ અને નિયમિત પ્રથમ અપીલને કાયદા અનુસાર તેના નવેસરથી નિકાલ માટે હાઈકોર્ટમાં પરત મોકલીએ છીએ."

૩૨. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને તદનુસાર, તે રદ કરવામાં આવે છે. વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમનામું કાયમ રાખવામાં આવે છે. તે મુજબ હુકમનામું તૈયાર કરવું. અગાઉ આપવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત, જો કોઈ હોય તો, રદબાતલ થાય છે. રેકોર્ડ અને પ્રોસીડિંગ્સ, જો કોઈ હોય તો, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટને પરત મોકલી આપવા.

(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

This is an AI-Assisted Translation.

==

<u>અસ્વીકરણ:</u> સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==